

II BESKRIVANDE DEL

II.1 KORTFATTAD HISTORISK BESKRIVNING

II.1.1 Kyrkomiljön

Likt många andra byar på södra Öland har Gårdby en traditionsenlig placering på den flacka östra landborgen. Strandvallarna ner mot Östersjön har odlats sedan urminnes tider. Inåt land omgärdas byn av det öländska alvaret i sydväst och lövskog och uppodlade marker i nordväst. Trots sentida förändringar i bystruktur och fastighetsindelning är känslan av den ursprungliga radbyn fortfarande intakt där den sträcker sig norrut från Gårdby kyrka. I söder ligger den gamla malmbebyggelsen.

Området kring Gårdby kyrka är mycket öppet och domineras av alvarets horisontella linjer. Kyrkogårdsmuren är en på traditionellt öländskt vis kallmurad kalkstensmur. Kyrkomiljön har kontakt med bybebyggelsen på tre håll – i norr, öster och söder. I öster är i relativt sen tid en förgård till kyrkogården tillskapad – också den omgärdad av kalkstensmur. Förgården är bevuxen med tallar. På 1980-talet uppfördes där ett församlingshem.

II.1.2 Kyrkobyggnaden

För nedanstående kronologiskt upplagda beskrivning av kyrkobyggnadens historia har huvudsakligen använts arkivmaterial från Antikvariskt topografiskt arkiv (ATA) och Kalmar läns museums (KLM) arkiv. Övriga källor hänvisas via titlar eller författarnamn till litteraturlistan. Ragnhild Boström (BR) är kyrkoantikvarie och var under flera decennier medarbetare i projektet Sveriges Kyrkor. Boström har skrivit åtskilligt om Ölands kyrkor.

År	Händelse	Källa
1000-tal	På kyrkogården finns en runsten med kristen inskrift. Detta tyder på att det har funnits en kyrka i Gårdby under 1000-talet. Troligtvis var denna kyrka en enklare träkyrka.	<i>En bok om Sandby-Gårdby</i>
1100-tal	Träkyrkan revs och ersattes av en i sten uppförd ”absidkyrka med kort kor [...]. Absiden var välvd, vid och hade trång triumfbåge.”	BR i: <i>Det medeltida Sverige – Öland</i> s. 204
1200-tal	Gårdby gamla kyrka hade ett väldigt torn med 3-4 alnar tjocka murväggar. Boström skriver att det ”omkring 1200 restes ett kraftigt försvarstorn med tunnvalv över bottenvåningen, bjälklag över nästa, därefter längsgående tunnvalv, ovanför detta ännu ett bjälklag. Den översta våningen var skyttevåning. Via en murtrappa i södra muren kom man upp till första våningen. Från första till andra våningen gick en murtrappa i norra muren, med dörröppningen mitt för bjälklaget, som mynnade över valvet i nästa våning. Under 1200-talets andra hälft välvdes långhuset och koret. Över valven tillkom en profan övervåning med flera små gluggar. Av medeltida inventarier är en dopfont i gotländsk kalksten från 1200-talets förra hälft bevarad.”	BR i: <i>Det medeltida Sverige – Öland</i> s. 204
1634	Gårdby kyrka avbildades av Jonas Haquini Rhezelius. (se bild 4) Kyrkans utseende 1634 var i stora drag oförändrat sedan 1200-talet.	ATA KLM

1677	Prästgårdens alla byggnader brändes ned av fienden. Prästgården låg mittemot kyrkan på byvägens östra sida. Själva prästgårdstomten är utritad på kartorna under många år. Byggnaderna återuppbyggdes aldrig. Kyrkoherden har allt sedan denna tid bott i Sandby prästgård.	<i>En bok om Sandby – Gårdby</i> s. 115
1746	Valven över långhus och kor ersattes troligtvis med ett plant innertak.	BR (1993)
1749	Gårdby kyrka avbildades av Petrus Frigelius. (se bild 5) Kyrkan hade samma utseende som när Rhezelius avbildade den.	ATA KLM
1824	Kyrkan avbildades av Nils Isak Löfgren. (se bild 6-7) Teckningarna innefattar såväl exteriör, som interiör, detaljskisser, planer och sektioner.	ATA KLM
1839	Genom beslut av Kungl. Maj:t tilläts församlingen att bygga en egen kyrka istället för sammanbyggnad med Sandby, vilket föreslagits av biskopen.	BR (1993)
1840	Grunden till den nya kyrkan lades efter ritningar av Nils Isak Löfgren.	BR (1993)
1841	Gårdby nya kyrka uppfördes i nyklassicistisk stil. De slutgiltiga ritningarna utfördes av Theodor Edberg vid Överintendentämbetet. I arkivmaterialet finns fasadritningar, planer, sektioner och skisser till orgelfasader. Den medeltida kyrkan revs, men i handlingar från 1928 hävdar intendent Manne Hofrén och riksantikvarie Sigurd Curman att det kan finnas delar av den medeltida kyrkans murar i den kyrka som uppfördes 1841. I korrespondensen framgår att ”möjligen har en del av nordväggen bibehållits”. Den nya kyrkan uppfördes under ledning av byggmästaren Peter Isberg, som också lät restaurera den gamla kyrkans altaruppsats och predikstol innan de sattes in i den nya kyrkan.	BR (1993) ATA KLM
1842	Läktarorgeln byggdes av S. P. Petersson i Visby. Orgeln är ett av denne orgelbyggares största och mest intressanta orgelverk.	ATA
1860	Nuvarande altaruppsatsen, altarringen och predikstolen tillkom. Predikstolen utfördes efter ritningar av Ludvig Hawerman. Altaruppsatsens ramverk ritades av Per Ulric Stenhammar och kopierar det som J. F. Åbom ritade för Köpings kyrka. Altartavlan, <i>Nattvardens instiftande</i> , målades 1859 av Sven Gustaf Lindblom från Kalmar. Motivet har altartavlan i Växjö domkyrka som förlaga.	BR (1993) KLM ATA
1871	Lanterninens fasader kläddes med zinkplåt.	BR (1993)
1879	Utvändig och invändig restaurering. Troligtvis installerades en kamin i koret vid den södra väggen. Rörskorstenen av järn syns på bilder från 1800-talets slut. Troligtvis installerades kamin även i sakristian. Golvet i kyrkorum och sakristia av trä. I vapenhuset låg kalkstensgolv bestående av gamla gravhällar. Kyrkorummets interiör var ljus med vita väggar. Kyrktaket var ljusgrått med marmorerad taklist. Kring kronornas upphängningspunkter målades rosettornament i grått och blått. De två bakre bänkarna pryddes av apostlabilder, sex på var sida. Bilderna satt tidigare i läktarbröstningen i den gamla kyrkan. Yttertaket skall vid den här tiden ha haft enkupigt rött taktegel, lagt i bruk på läkt utan svall – alltså på öppen läkt. Taknocken var täckt med upp- och nervända takpannor. Vindskivorna av trä var	BR (1993) KLM ATA <i>Ölands kyrkor förr och nu</i>

Forts. 1879	”svartstrukna”. Lanterninen och luckorna var klädda med målad zinkplåt. Solbänkarna var målade med svartmålad plåt. Portarna var utförda utan karm. Dörrbladen var gulmålade.	
1888	Orgeln omdisponerades av J. Carlsson i Virestad.	BR (1993)
1900-talets början	Långhusets skorsten ändrades. Järnröret byttes mot en liten, murad skorsten. Ny värmekamin kan ha installerats. Skyddsplåtar och rester efter rökrörsanordningens upphängning finns än idag kvar på vinden.	BR (1993) ATA
1930-1933	<p>Exteriör och interiör renovering efter arkitekt Malte Erichs anvisningar, vilka upprättades 1928. Fullständigt restaureringsprogram upprättades av entreprenören Bröderna Olsson i Färjestaden 1930. Anvisningar för invändiga arbeten och färgsättningsprogram gjordes av arkitekten och teckningsläraren Sven Rosman i Kalmar 1933. Entreprenör för målningsarbetena var målarmästare Gustaf Gustafsson i S:t Sigfrid.</p> <p>Inför renoveringen påtalade såväl riksantikvarien som Manne Hofrén vid Kalmar läns museum att det möjligtvis kan finnas delar av den medeltida kyrkans murar i norra långhusväggen. Om dessa misstankar skulle bekräftas under arbetenas gång förespråkades att murytorna frilades så att fullständig murverksdokumentation kunde utföras. Enligt källorna gjordes aldrig någon sådan dokumentation.</p> <p>Invändiga arbeten: Rosmans ändringsförslag rörde till största delen konstnärliga och gestaltningsmässiga förändringar i interiören. Innertaken i kyrkorum, vapenhus och sakristia målades i ljus, nästan vit kulör. Befintliga rosettornament vid ljuskronornas fästen bättringsmålades i grått och blått. Taklisten marmorades. Bänkinredningen målades i ljusgrå kulör med enklare marmorering i fyllningarna. Bänkarnas bakstycken målades. Sittbrädorna lämnades dock omålade. Alla murade väggytor kalkmålades i varm ljusgrå kulör. Puts slagningar gjordes med välslaget kalkbruk.</p> <p>Nytt golv lades i koret och sakristian. Gamla altaruppsatsen från 1777 monterades ihop med predikstolen byggd 1702 och omgjord 1777. De placerades i koret vid södra väggen där kaminen tidigare stod. I anslutning till dessa arbeten gjordes eftersökningar efter den gamla predikstolens trappa och ljudtak, men dessa var förkomna.</p> <p>För ökad komfort installerades en ny och mer effektiv kamin vid norra långhusväggen. Kaminens placering ändrades och rökgången drogs om efter förslag framtaget av entreprenören Bröderna Olsson. Innerbågar sattes i kyrkorummets samtliga fönster. Takvalvet rengjordes och täcktes med lumpapp och isolering. Södra portens dörrblad sattes i karm och gjordes utåtgående. Innerdörrar monterades i södra porten, som på så vis fick ett vindfång.</p> <p>Utvändiga arbeten: Östra och södra fasaderna putsades om. Hela kyrkan vitkalkades och snickerierna målades. Takstolarna riktades upp och förstärktes. Nytt svall lades och täckning utfördes med sticlespån. Taktegel lades på dubbel läkt. Samtliga pannor kramlades. Nytt enkupigt tegel lades på norra takfallet. Tillvarataget helt tegel återanvändes och</p>	BR (1993) ATA KLM

Forts. 1930-1933	kompletterades på södra takfallet. Nockpannorna lades i bruk och spikades i nockplanka. Bruket blandades med rödfärg. Nya vindskivor tillverkades av 1 ½" ohyvlade brädor som tjärströks. Nya avtäckningar av galvaniserad plåt utfördes. Plåttaket på lanterninen skrapades, lagades och målades med oljefärg.	
1939	Dopfunten restaurerades av konservator Sven Wahlgren i Kalmar. Tidigare stod dopfunten (fot, mellandel och cuppa) uppochnervänd på kyrkogården, som fundament till ett enklare solur.	KLM
1948	Elektrisk uppvärmning installerades enligt förslag av Tor Engströms Ingenjörbyrå, Kalmar.	BR (1993) KLM
1949	Orgeln omdisponerades av Fredriksborgs Orgelbyggeri, Hillerød.	BR (1993)
1952	Komplettering av elektrisk belysning i kyrkorum, på läktaren och i sakristian samt tornet. Anslutning gjordes till befintliga centraler i tornet och i sakristian. Antikglas sattes in i korfönstren.	KLM (diarielista) ATA
1956-1957	Måleriarbeten och ändringar efter arkitekt Ärland Noreens anvisningar. Byggmästaren Gösta Andersson i Gårdby, ansvarade för snickeri- och murningsarbeten. Måleriarbetena utfördes av målaremästaren Harry Alfredsson i Färjestaden. Konservator Sven Wahlgren stod för färgsättningsförslaget. Elinstallationer utfördes av elektriker Gunnar Magnusson i Gårdby. Invändiga arbeten: Putsade murytor sågs över och kalkmålades. Sprickor lagades och elledning till vägglampetter bilades in i putsen, som sedan återställdes inför kalkmålningen. Kyrktak och träinredning rengjordes, skrapades och målades. Takrosetterna rengjordes och konserverades utan att målas över. Arkitekt Noreen framhöll i projekteringshandlingarna att måleriarbetet bör "anförtros åt en icke endast tekniskt kunnig utan även med konstnärlig kompetens begåvad fackman". Bänkinredningen ändrades och målades om i grå färgställning. Sidogångar med sidobänkar togs upp utmed väggarna. Fyra bänkrader togs bort på var sida under läktaren. De s.k. kyrkvaktmästarbänkarna invid västra väggen togs bort och bänkskärmar med målade apostlabilder flyttades från bänkarna vid västväggen till korbänkarna, vilka även reducerades från två bänkrader till en på var sida i koret. De tre främsta bänkraderna på läktarens norra sida togs bort för att skapa plats för kören. När bänkinredningen flyttades konstaterades att golvet var i dåligt skick. Församlingen beslutade därför att lägga in nytt brädgolv i hela kyrkan. I fönsternischerna monterades kalkstensplattor. Takvalvet över kyrkorummet isolerades. Den medeltida dopfunten med nytt dopaltare flyttades till tvärgången mitt framför sydingången. En äldre samt en nyare bänk placerades på var sida om dopfunten. Den äldre bänken fanns tidigare i sakristian. Altarrundens grind stängdes och hela altarrunden flyttades ut mot koret så att ingångar till altaret togs upp invid väggen. I sakristian byggdes det väggfasta skåpet i rummets N-V hörn om till	BR (1993) KLM ATA

Forts. 1956-1957	textilförvaring. Samtidigt byggdes ett nytt skåp i liknande stil i rummets motsvarande hörn i öster. Taket målades blått. Kyrkorummets takvalv isolerades med gullfibermattor. Utvändiga arbeten: I sakristian gjordes en dörröppning mot väster. Smygarna murades upp av sten och själva valvet göts i armerad betong. Trädörr tillverkades och kläddes utvändigt med liggande kopparplåtar. Portalomfattningarna kring södra och västra portarna överputsades med cementbruk och dekorerades med ett enkelt, inristat mönster. Korfönstret ovanför altarpopsatsen murades igen inifrån.	
1962	Sanering av träskadeinsekter i timmerkonstruktion och inventarier. Strimmig trädgnagare i långhusets och sakristians takkonstruktion samt även spår av husbock i tornet.	ATA
1965	Bårhuset genomgick byggnads- och ändringsarbeten efter arkitekt Gösta Gerdsjöes ritningar.	KLM (diarieslista)
1966	Utvändig restaurering. Plåtarbeten utfördes av Arvid Oskarssons Plåtslageri, Mörbylånga. Måleriarbeten utfördes av målarmästare Gustav B. Lekström, Algutsrum. Snickeriarbeten utfördes av byggmästare Mats Andersson, Lundtorp. Tornets plåttak lades delvis om. Nytt tornkors tillverkades, då det gamla blyinklädda träkorset var rötskadat. Det nya korset förgylldes. Murväggarna vitkalkades. Samtidigt installerades nya elkablar i tornet, då de gamla kablarna var sönderbrända efter en eldsvåda i tornet. Furuvirke från tornkorset tillvaratogs av kyrkvärden Ragnar Engström och hans systerson Karl-Erik Olsson, vilka tillverkade en adventsstake av virket.	<i>Östra Småland</i> 1966-08-27 <i>Barometern</i> 1970-12-03
C:a 1980	Nytt församlingshem uppfördes invid kyrkan.	KLM
1981	Renovering av orgeln. Sprickor i kancellerna limtätades. Arbetena utfördes av J. Künkels orgelverkstad i Lund.	KLM
1985-1988	Exteriör renovering som innebar utbyte av tegel på delar av kyrktaket, byte av hängrännor, reparation av torntaket och isolering av långhusets och sakristians vindar med lösull. Lanterninen byggdes om och fasaderna fick träpanel istället för befintliga zinkplåtar. Träpanelen målades röda och luckorna ljusblå. På tornets sydfasad fanns omfattande puttskador som åtgärdades och ny kalkavfärgning gjordes. Nytt koppertak lades på lanterninen och torntaket. Enligt hantverkarklotter i lanterninen lades taken om mellan den 16/11 –87 till 28/1 – 88. Arbetena utfördes av plåtslagarna Hans Carlsson och B-E Andersson vid Sven Carlssons Plåt i Mörbylånga. En lådhurts för liggande textilförvaring införskaffades.	BR (1993)
1987	Två kristallkronor och sex mindre ljuskronor blev stulna under dagtid då kyrkan stod öppen för besökare. Stölden skedde i juli månad. En organiserad liga misstänktes ha genomfört liknande stölder i fler kyrkor på Öland under samma period.	KLM
1989	Invändig renovering samt inredande av rum under läktaren. Program upprättat av Anders Westerlund vid Arkitektkontoret Eriksson &	BR (1993) KLM

Forts. 1989	<p>Westerlund AB. Slutförande av utvändiga arbeten.</p> <p>Arbetena utfördes av Stefan Eriksson vid Byggnadsfirman Allert i Mörbylånga. Måleriarbeten utfördes av Nils Wideqvist och Anders Waldemarsson var förgyllare. VVS-arbeten utfördes av Thomas Eliasson vid Smedby Värme och Sanitet.</p> <p>Utvändiga arbeten: Sockelputsen fick kompletterande avfärgning. Tornluckorna målades ut- och invändigt. Putsen var vittrad och delvis avfallen på portstolparna kring västra och södra ingångarna. Putsen knackades bort. Portalomfattningarna består av äldre gravstenar. De behölls oputsade efter ytterligare rengöring. Omfogning utfördes. Tegelskärvor täcktes med bruk. Stentavlorna över portalerna konserverades och förgylldes. Järndubbarna som håller stenskiivorna på plats rostskyddsmålades. Portdörrarna målades i rött och grått med uppgående gula solar i himmelsblå rundlar. Trappplanen framför portarna fogades om.</p> <p>Framför södra porten gjordes vissa markarbeten. På kyrkogården grävdes nya schakt för elledningar, åskledare och VA-anslutning för den handikapptolett som byggdes under läktaren.</p> <p>Invändiga arbeten: Alla putsytor i kyrkorum och vapenhus (ej sakristian) renoverades och omfärgades. Eventuella lagningar med KC-bruk bilades bort. Skadade ytor knackades bort. Större sprickor i murverket åtgärdades. Måleriarbetena innefattade tvätt, lagning och målning av tak och väggar, samt målning och förgyllning av bänkar och inredningsdetaljer. Innan bänkinredningen målades gjordes psalmbokshyllorna djupare. Hurtsen för textiltförvaring målades med pigmenterad lack. Kulorna i takkronornas kedjor målades blå. Den putsade väggen i toaletten målades med matt latexfärg. Predikstolen målades under ledning av konservator. Altaruppsatsen och altarringen målades. Altartavlan konserverades (se nedan), samtidigt byggdes knäfallet om. Nummertavlorna utökades.</p> <p>Under läktaren byggdes två utrymmen. I söder ett andakts- och samlingsrum och i norr ett kapprum med handikapptolett och städskrub. På grund av läktartrappornas placering gjordes läktarunderbyggnaderna fristående från ytterväggarna. Väggarna byggdes med överljusinsläpp och fönster med färgat glas för bättre ljusförhållanden. Läktarunderbyggnad utfördes i spånskiva. Synliga regler utfördes i noga utvalt virke. Läktarunderbyggnadernas väggar överför och fördelar läktarens last till underliggande bjälklag.</p> <p>I samband med att toalett och vastvätt installerades i läktarunderbyggnaden drogs vatten och avlopp in i kyrkan. Schaktningsarbetena övervakades av arkeologer vid Kalmar läns museum. Några fynd gjordes ej.</p> <p>Vissa elinstallationer gjordes. Det monterades 55 små bänkvärmare, plus en värmare bakom kantorn. Ljusreglage monterades på insidan av södra porten. Låda för ljud- och ljusreglage monterades norrut i bänkraden längst bak. I södra vindfånget tillverkades nytt golv</p>	
-------------	---	--

Forts. 1989	bestående av en skiva som går att lyfta upp vid behov. Konserveringsarbeten: Kyrkans altarpopsatser konserverades. Altarmålningen från 1860 rengjordes och färgresningar fixerades. Äldre retuscheringar åtgärdades. Altarmålningen från 1777 rengjordes och färgresningar fixerades. Lakuner retuscherades. Det gamla läktarbröstets oljemålade spegelfält rengjordes, retuscherades och försågs med ytskikt.	
1991	Sanering mot strimmig trädgnagare i orgeln. Arbetet utfördes genom att angripna delar besprutades med Permex E, efter samråd med orgelbyggmästare Johannes Künkel.	ATA
1993	Sanering mot strimmig trädgnagare i inventarier och orgel. Saneringen utfördes genom gasning av kyrkorummet med Metylbromid.	ATA
1997	Sanering mot skadedjur i tornet och på långhusvinden genom punktsanering med Permetrin.	Uppsatta skyltar
1998	Kristallkronorna och mässingskronorna hängdes om.	KLM
2000	Den gamla predikstolskorgen flyttades från koret till förvaring uppe på läktaren. Detta för att ge plats åt en nyanskaffad digital kororgel. Den nya kororgeln beställdes täckmålad i samma ljusgrå färg som grundfärgen på kyrkbänkarna. Ledningar drogs från den nya orgelns spelbord upp till högtalare monterade bakom orgelfasaden. Ledningarna drogs bakom fasta väggbänkar och under lös golvplatta vid ytterdörr. Därefter genom läktarunderbyggnadens vägg och upp genom ventilhål till läktaren.	KLM ATA
2000	Automatisk klockringning installerades.	KLM ATA
2004	Byte av två elradiatorer i sakristian.	KLM
2004	Nya brandluckor i stål monterades i passager mellan torn och kyrkvind.	KLM
2003	Toalettbyggnad utanför kyrkogårdmuren revs delvis. Murarna ingår idag i kompostområdet.	KLM
2005	Sockeln och fönstren målades. Arbetena utfördes av Johnny Johansson vid Nybro Måleri i Färjestaden.	KLM
2007	Putslagning utfördes på tornets södra fasad.	KLM

II.2 RELATIONS- OCH STATUSBESKRIVNING

II.2.1 Kyrkobyggnaden stomme, exteriör

Förklaring till beteckningar använda i kolumnen för prioritet:

- I Akut
- II Snarast Åtgärd inom tre år
- III Kan anstå Åtgärd avvaktas eller utförs i samband med andra åtgärder

Produkter vid de utvändiga renoveringsarbetena 1985-1989

Uppgifter hämtade ur förfrågningsunderlag upprättat av Anders Westerlund, Arkitektkontoret Eriksson och Westerlund AB.

Frilagda stenytor:	Serponit Kalkgrund
Djupare skador i fogen:	Serponit Kalkfog
Grundare skador i fogen:	Serponit Hydrauliskt Kalkbruk
Utstockning:	Serponit Hydrauliskt Kalkbruk
Ytputs:	Serponit Hydrauliskt Kalkbruk
Kalkfärg:	Serponit Kalkfärg Våt

Rostskyddsgrundfärg:	blymönjefärg 90/10
Rostskyddsfärg:	Nordsjö På Järn

Oljefärg till målning på trä- och järnytor beredd av kokt linolja, terpentin och torra pigment.
Till golv och trösklar användes härdlack.

Sockeln och fönstren målades om år 2005. Sockelns färgsättning togs fram i samråd med Kalmar läns museum. Färgen, en silikatfärg från Alcro, har en mellangrå nyans, NCS S 4502-Y. Arbetena utfördes av Nybro Måleri i Färjestaden.

Fönstren målades med linoljafärg från Ottosson Färgmakeri AB i kulören NCS S 2005-Y10R.

Långhus, uppfört 1841 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Grundläggning	Ej besiktad.	-	Grundläggningen från 1840 utfördes efter N. I. Löfgrens ritningar, vilka kompletterades av T. Edberg vid ÖIÄ. Fortsatta byggnationen skedde 1841 efter Edbergs ritningar. Delar av den medeltida kyrkans grundläggning kan vara synliga utmed norra fasaden, där stenar ligger i marknivå under fönstret väster om sakristian.	-	-	
Väggstomme	Kalkstensmur, troligtvis med inslag av tegel i muröppningar vid fönster, dörrar och portar.	-	Långhuset uppfördes 1841. Delar av den medeltida kyrkans murverk kan ingå i norra långhusväggen.	Sättnings-skador och sprickor ovanför södra och norra fasadernas fönster. Väggarna buktar ut på fasadernas mitt. Pågående sättningsrörelser dokumenteras. Eventuella svagheter i konstruktionen åtgärdas.	II	
Sockel	Egentlig sockel saknas. Sockeln markeras istället med slätputs upp till 35-70 cm från mark. Markytan närmast sockeln är dränerad med singel.	Mellangrå	Ursprungligen omarkerad med spritputs och avfärgning likt övriga fasaden. Grå avfärgning och ev. slätputs utfördes vid renoveringen 1933. Senast ommålad år 2005.	Färgen är vittrad i anslutning till stuprörens utkastare. Skador i norra fasadens puts och murbruk i marknivå strax väster om sakristian. Murbruket är troligtvis urlakat. Skadan undersöks.	III II	

Fasad	Spritputs på väggytorna. Slätputsade hörn och fönsternischer.	Bruten vit kalkfärg	Gårdby kyrka har haft återkommande putsproblem. Lagningar har gjorts med jämna mellanrum. Senaste arbetena utfördes på södra fasaden 2007.	Fasaderna är gråflammiga och till viss del bevuxna med rödalger. Avfärgningen från 1989 har dålig vidhäftning och har därför lossnat på stora delar av fasaden.	III	
	Över sydportalens överljusfönster ett i putsen utfört kors. Slätputsat och förgyllt.	Bladguld		Somliga putslagningar har inte kalkavfärgats, vilket på sikt bör åtgärdas.	III	
				Putsbortfall i anslutning till fönsternischerna och portalen.	III	
Takfot	Slätputsad profilerad gesims.	Bruten vit kalkfärg	Från 1841. Den plåtskodda träschablon som användes när gesimsen drogs upp finns bevarad i kyrktornet.	Sättningskador och sprickor ovanför södra och norra fasadernas fönster. Pågående sättningsrörelser dokumenteras. Eventuella svagheter i konstruktionen åtgärdas.	II	
	På gavlarna profilerad trägesims bestående av kvartsstav och hålkälslist.	Svart oljefärg	Från 1841. Senast målad 1989.	Vissa fuktskador. Eventuellt pågående läckage bör undersökas och åtgärdas.	II	
				Färgskiktet bitvis vittrat. Takfoten bör på sikt målas om.	III	
Takstomme	Sadeltak. Takstolar utförda i fyrskrätt timmer. Konstruktion med saxsparrar. Stödben utförda i sågat virke.	-	Från 1841. Bitvis kompletterat och förstärkt i senare tid. Stödben i sågat virke tillkomna då tegeltaket lades om på 1930-talet.	Spår av skadedjur i bärande konstruktioner. Ev. pågående angrepp undersöks och åtgärdas.	II	

Tak-täckning	Rött enkupigt maskinslaget lertegel. Bär och ströläkt spikade delvis på underlag av spån. Därunder svall av kantade brädor. Nockpannorna är fastspikade och takpannorna kramlade.	-	Taket senast omlagt 1985, då nuvarande teglet troligtvis tillkom. Från början fanns ett understruket tegeltak. Detta lades om på brädsvall och spån vid 1930-talets renovering. Detta brädsvall finns fortfarande kvar.	Ett stort antal takpannor behöver läggas rätt, främst på norra takfallet. Samtidigt kontrolleras taktäckningen och ev. läckage.	I	
Vindskivor	Vindskivor bestående av enkel bräda. Vattbrädor täckta av målad plåt (se nedan).	Svart oljefärg	Troligtvis från 1985 då kyrktaket lades om.	Färgskiktet bitvis vittrat. Vindskivorna bör på sikt målas om.	III	
Avtäckningar	Målad plåt som avtäckning på vindskivor och vattbrädor.	Svart fabriks-lackerad	Troligtvis från 1985 då kyrktaket lades om.	Plåtarna något algpåvuxna. På östra gavelns plåtar har färgskiktet bitvis lossnat.	III III	
	Ståndskiva av målade, galvaniserade plåtar i anslutningen mellan långhustak och tornfasad.	Svart oljefärg	Troligtvis från 1930. Enligt äldre fotografier har plåtarna vid olika tidpunkter varit svartmålade alt. vitkalkade.	Plåtarna är rostiga och färgskiktet i det närmaste borta. Plåtarna bör målas.	II	
	Avtäckningar över gesimsavslutningarna vid husknutarna utförda i målad galvaniserad plåt.	Svart oljefärg	Troligtvis från 1930-talets renovering. Senast målade 1985.	-	-	
	Avtäckning över sydportalens omfattning. Utförd i målad galvaniserad plåt.	Bruten vit oljefärg	Troligtvis från 1930-talets renovering. Senast målade 2005.	-	-	
Takfönster	Två takfönster utförda i galvaniserad plåt och järn. Fyra rutor i korsspröjs.	Svart oljefärg	Troligtvis från 1930.	Fönstren läcker, vilket bör åtgärdas för att undvika allvarligare fuktskador.	II	

Järn- detaljer	Läktarbjälkarnas ankarjärn och ankarlut är bevarade på norra fasaden. Södra fasadens ankarlut är helt eller delvis borttagna.	Svart rotskydds-färg	Från 1841. Senast målade 1989.	Detaljerna i behov av ny rotskyddsmålning.	III	
	Järnkramlor som håller fast sydportalens stenhällar.	Svart rotskydds-färg	Från 1841. Senast målade 1989.	-	-	
Takav- vattning	Hängrännor och stuprör av fabrikslackerad plåt i modernt utförande med mjuka böjar. Utkastare ca 50 cm ovan mark.	Svart fabriks-lackerad	Hängrännor och stuprör utbytta 1985.	Utkastarna sitter för högt ovan mark, vilket medför att sockeln utsätts för stänk. Alternativ lösning bör övervägas.	III	
Sydportal	Portalomfattning av kalksten och puts. Flankerande pilastrar tillverkade av återanvända gravhällar. Kraftig karm av grå kalksten. Tröskel av kalksten, ca 2 cm hög. Inskriptionsplatta av röd kalksten. Profilerat listverk upptill utfört i målad puts. Ovanför arkitraven ett lunettfönster.	Benvit oljefärg Bladguld	Portalomfattningen utförd 1841. Gravhällsfragmenten var ursprungligen putsade och avfärgade. Vid reoveringen 1957 putsades kalkstensytorna om med KC-puts. Vid reoveringen 1989 frilades kalkstensytorna.	-	-	
Dörr i sydportal	Inåtgående pardörrar utan karm. Konstruerade som bräddörrar, utvändigt klädda med dörrspegel upptill och utanpåliggande bröstning, som avslutas i vattenlist nertill. På mitten speglar med solmotiv ovanför profilerad list. Invändigt släta med två narar.	Rödbrun Ljusgrå Ljusblå Gul oljefärg	Från 1841. Dörrarna har tidigare varit målade i gul nyans, troligtvis ockra. Golvnivån i vindfånget höjdes vid reoveringen 1989 och man var därför tvungen att höja portbladet. Beslagen justerades och dörrarna målades.	Färgskiktet vittrat och sprucket nertill. Dörrarna bör på målas om. Ny färgsättning efter antikvariska anvisningar.	II	

Fönster	<p>Långhuset har tio höga rundbågiga fönster – fyra mot söder, fyra mot norr och två mot öster. Träkarmarna är monterade ca 25 cm från vägglivet.</p> <p>Fönsterbågar av trä. Innerbågarna fastskruvade i karmen inifrån. Fyra rektangulära lufter med korspröjs nertill och två rundade bågar med lunettspröjs upptill.</p> <p>Ålderdomligt, blåst glas i ytterbågarna och klarglas i innerbågarna förutom i koret där innerbågarna har tonat s.k. antikglas.</p> <p>En båge per fönster försedd med hörnbeslag och gångjärn, dock ej i koret.</p>	Benvit oljefärg	<p>Karmarna troligtvis från 1841. Bågarna har förmodligen ändrats eller bytts ut vid olika tillfällen från slutet av 1800-talet och framåt.</p> <p>Största delen av ytterbågarnas glas är troligtvis från 1800-talet. Innerbågarna tillkom vid renoveringen på 1930-talet. Fönstren målades om 2005.</p>	<p>Fönsterkarmar och bågar i gott skick vad gäller virke och färgskikt. Fönsterrutorna är dock skadade på många håll – troligtvis orsakat av ovarsam hantering vid senaste ommålningen.</p> <p>Ett stort antal fönsterrutor är spruckna eller har hål i sig.</p> <p>Somliga beslag sitter löst och behöver fästas in med lämpliga kulturhistoriska spik.</p> <p>Nästan samtliga fönsterrutor är repiga, vilket troligtvis orsakats av felaktig rengöring efter måleriarbeten. Misspydande.</p>	I III III	
	Sydportalens överljus utgörs av ett lunettfönster med två lufter. Fasta bågar.	Benvit oljefärg	Troligtvis från 1841. Bågarna möjligtvis utbytta därefter. Fönstret målades om 2005.	-	-	
	Två runda fönster i östra gaveln. Ett större i koret, som idag är igenmurat inifrån. Fyra lufter med klarglas i blyspröjs. Fasta bågar.	Benvit oljefärg	Troligtvis från 1841. Bågarna möjligtvis utbytta därefter. Fönstren målades om 2005.	Blyspröjsen bör ses över. Detta görs i samband med översyn av tornets fönster.	II	

	Ett mindre enluftsfönster i långhusvinden. Klarglas i träspröjs. Inte öppningsbart.	Benvit oljefärg	Troligtvis från 1841. Bågarna möjligtvis utbytta vid 1930-talets renovering. Fönstret målades om 2005.	-	-	
	I västra gaveln ett kvartsrunt fönster på var sida om tornet. Två lufter per fönster. Träspröjs med fem glasrutor. Innerbågar. Inte öppningsbara.	Benvit oljefärg	Troligtvis från 1841. Bågarna möjligtvis utbytta därefter. Innerbågarna tillkom vid renoveringen på 1930-talet. Fönstren målades om 2005.	-	-	
Solbänkar	Målad galvaniserad plåt.	Benvit oljefärg	Troligtvis från 1930-talets renovering. Målades senast 2005.	-	-	
Trappor	Framför sydportalen ett stort trapplan bestående av äldre gravhäll. Trappsteg i marknivå runt omkring trapplanet. Steghöjd ca 12 cm. Handikappramp av galvaniserad plåt utmed långhusväggen med uppfart från öster.	-	Trapplanet troligtvis från 1841.	Eventuella hinder för tillgängligheten bör utredas och åtgärdas.	I	

Sakristia, uppförd 1841 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Grundläggning	Ej besiktad.	-	Grundläggningen från 1840 utfördes efter N. I. Löfgrens ritningar, vilka kompletterades av T. Edelberg vid ÖIÄ. Fortsatta byggnationen skedde 1841 efter Edbergs ritningar.	-	-	
Väggstomme	Kalkstensmur, troligtvis med inslag av tegel i muröppningar vid fönster, dörrar och portar.	-	Från 1841.	-	-	
Sockel	Egentlig sockel saknas. Sockeln markeras istället med slätputs upp till 35-70 cm från mark. Markytan närmast sockeln är dränerad med singel.	Mellangrå	Ursprungligen omarkerad med spritputs och avfärgning likt övriga fasaden. Grå avfärgning och ev. slätputs utfördes vid renoveringen 1933. Senast ommålad år 2005.	Färgen något vittrad i anslutning till stuprörens utkastare.	III	
Fasad	Spritputs på väggytorna. Slätputsade hörn och fönsternischer.	Bruten vit kalkfärg	Avfärgning utförd 1989 med Kalkfärg Våt.	Fasaderna är gråflammiga och till viss del bevuxna med rödalger. Avfärgningen från 1989 är vittrad och har dålig vidhäftning och har därför lossnat på stora delar av fasaden. I innerhörnet åt väster där elskåpet sitter finns flera borrhål.	III III	

Takfot	Slätputsad profilerad gesims.	Bruten vit kalkfärg	Från 1841. Den plåtskodda träschablon som användes när gesimsen drogs upp finns bevarad i kyrktornet.	-	-	
	På gaveln profilerad trägesims bestående av kvartsstav och hålkälslist.	Svart oljefärg	Från 1841. Senast målad 1989.	Färgskiktet bitvis vittrat. Takfoten bör på sikt målas om.	III	
Takstomme	Sadeltak. Takstolar utförda i fyrskrätt timmer.	-	Från 1841.	-	-	
Taktäckning	Rött enkupigt maskinslaget lertegel. Bär och ströläkt spikade på underlag av masonit. Därunder spån lagt på svall av kantade brädor. Nockpannorna är fastspikade och takpannorna kramlade.	-	Taket troligtvis omlagt 1985. Från början fanns ett understruket tegeltak. Detta lades om på brädsvall och spån vid 1930-talets renovering.	Nockpannorna närmast långhusväggen behöver ev. justeras.	I	
Vindskivor	Vindskivor bestående av enkel bräda. Vattbrädor täckta av målad plåt (se nedan).	Svart oljefärg	Troligtvis från 1985 då taket lades om.	Färgskiktet bitvis vittrat. Vindskivorna bör på sikt målas om.	III	
Avtäckningar	Målad plåt som avtäckning på vindskivor och vattbrädor.	Svart fabriks-lackerad	Troligtvis från 1985 då taket lades om.	Plåtarna något algpåvuxna.	III	
	Ståndskiva av målade, galvaniserade plåtar i anslutningen mellan sakristians tak och långhusfasaden.	Svart oljefärg	Troligtvis från 1930. Senast målad 1985.	-	-	
	Avtäckningar över gesimsavslutningarna vid husknutarna utförda i målad galvaniserad plåt.	Svart oljefärg	Troligtvis från 1930-talets renovering. Senast målade 1985.	-	-	

Takav- vattning	Hängrännor och stuprör av fabrikslackerad plåt i modernt utförande med mjuka böjar. Utkastare ca 50 cm ovan mark.	Svart fabrikslackerad	Hängrännor och stuprör utbytt 1985.	Utkastarna sitter för högt ovan mark, vilket medför att sockeln utsätts för stänk. Alternativ lösning bör övervägas.	III	
Dörr	Högerhängd spegeldörr med två fyllningar. Utvändigt klädd med falsade, övervikta kopparplåtar. Stora dekorativa spikar. Ålderdomligt lås. Utvändigt låsvred bestående av en stor kopparring. Träkarm monterad i liv med ytterväggen. Tröskel av granit.	Invändigt: ljusgrå och gråvit oljefärg	Dörren tillverkades vid renoveringen 1956-57 då sakristians ingång togs upp.	Dörren har troligtvis vrängt sig i blåsten, vilket har resulterat i skador i anslutning till gångjärnen. Detta har åtgärdats med gipsskrub. Skadorna bör åtgärdas. Beslagen ses över och dörren målas. Spikarna har dragit sig ur plåtarna. Somliga spikar sitter lösa, andra är förkomna. Bristerna åtgärdas. Häftklamrar på karmen bör tas bort.	II II II	
Fönster	Två rundbågiga fönster. Ett åt öster och ett åt norr. Fyra lufter. Nedtill två kvadratiska bågar med enkel spröjs och två glas. En båge per fönster försedd med gångjärnsbeslag. Två hela innerbågar per fönster. Upptill två rundade bågar med lunettformade blyspröjs och fyra glas. Ålderdomliga glas. Inte öppningsbara.	Benvit oljefärg	Karmarna troligtvis från 1841. Bågarna har förmodligen ändrats eller bytts ut vid olika tillfällen från slutet av 1800-talet och framåt. Största delen av ytterbågarnas glas är troligtvis från 1800-talet. Innerbågarna tillkom vid renoveringen på 1930-talet. Fönstren målades om 2005.	Fönsterkarmar och bågar i gott skick vad gäller virke och färgskikt. En fönsterruta i östra fönstret är sprucken – troligtvis orsakat av ovarsam hantering vid senaste ommålningen.	I	

Lucka	I norra gavelröset en lucka till sakristians vind. Högerhängd lucka utförd som med stående brädor och narar invändigt och liggande profilerade brädor utvändigt. Ålderdomligt kammarlås.	Benvit oljefärg	Troligtvis från 1841.	Färgskiktet är vittrat och sprucket. Rostfläckar efter spikar och beslag. Luckan är i behov av översyn och ommålning.	II	
Fönsterbleck	I anslutning till fönster och vindsluckan. Utförda av målad galvaniserad plåt.	Benvit oljefärg	Troligtvis från 1930.	Norrfasadens fönsterbleck bör på sikt rengöras från algpåväxt.	III	
Trappa	Framför dörren ligger två trappsteg. En kalkstensflisa i marknivå och ett trappsteg i granit med steghöjden 15,5 cm. Dörrstopp är monterad på det nedre trappsteget.	-	Från 1956-57.	-	-	

Torn (utom lanternin), uppfört 1841 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Grundläggning	Ej besiktad.	-	Grundläggningen från 1840 utfördes efter N. I. Löfgrens ritningar, vilka kompletterades av T. Edberg vid ÖIÄ. Fortsatta byggnationen skedde 1841 efter Edbergs ritningar.	-	-	
Väggstomme	Kalkstensmur, troligtvis med inslag av tegel i muröppningar vid fönster, dörrar och portar.	-	Tornet uppfördes 1841. Delar av den medeltida kyrkans murverk kan ingå i tornets grundläggning.	-	-	

Sockel	Egentlig sockel saknas. Sockeln markeras istället med slätputs upp till ca 50 cm från mark. Markytan närmast sockeln är dränerad med singel.	Mellangrå	Ursprungligen omarkerad med spritputs och avfärgning likt övriga fasaden. Grå avfärgning och ev. slätputs utfördes vid renoveringen 1933. Senast ommålad år 2006.	Färgen något vittrad i anslutning till stuprörens utkastare. Vissa putsprickor vid utkastarna till norra fasadens stuprör.	III II	
Fasad	Spritputs på väggytorna. Slätputsade fönsternischer.	Bruten vit kalkfärg	Gårdby kyrka har haft återkommande putsproblem. Lagningar har gjorts med jämna mellanrum. Senaste arbetena utfördes på södra fasaden 2007.	Fasaderna är gråflammiga och till viss del be vuxna med rödalger. Avfärgningen från 1989 har dålig vidhäftning och har därför lossnat på stora delar av fasaden. Somliga putslagningar har inte kalkavfärgats, vilket på sikt bör åtgärdas. Putsbortfall på norra fasaden i sockelhöjd samt i anslutning till fönsternischerna och portalen. I sockelhöjd på norra fasaden har putslagning gjorts med finkornigare bruk än övrig puts. Lagningen är inte heller avfärgad.	III III III III	
Takfot	Slätputsad profilerad gesims.	Bruten vit kalkfärg	Från 1841. Den plåtskodda träschablon som användes när gesimsen drogs upp finns bevarad i kyrktornet. Gesimsen bitvis putslagad, troligtvis 1987.	-	-	

Takstomme	Takstomme utförd i fyrskrätt timmer. Takstolarna står på murkrönet. Hela konstruktionen vilar på hammarband som är inmurade i tornmurarna. Integrerat i konstruktionen är de stolpar som ingår i lanterninen och klockornas upphängning.	-	Virkeskonstruktionen är till största delen från 1841. Vissa förstärkningar har gjorts i senare tid, ev. då torntaket renoverades 1985. Saxsparrar av återanvänt ekvirke, som troligtvis kommer från den medeltida kyrkan.	Spår av skadedjur i bärande konstruktioner. Ev. pågående angrepp undersöks och åtgärdas.	II	
Taktäckning	Dubbelfalsad bandtäckt kopparplåt lagd på svall av råspont. Underst finns ett äldre svall av breda brädor.	-	Taket lades om 1987-88. Understa brädsvallet är troligtvis ursprungligt från 1841.	-	-	
Avtäckningar	Avtäckning över västportalens omfattning. Utförd i målad galvaniserad plåt.	Bruten vit oljefärg	Troligtvis från 1930-talets renovering. Senast målade 1985.	-	-	
Takavvattning	Hängrännor och stuprör av kopparplåt i modernt utförande med mjuka böjar. Utkastare ca 50 cm ovan mark.	-	Hängrännor och stuprör tillkom troligtvis då takplåtarna lades om 1987-88.	Utkastarna sitter för högt ovan mark, vilket medför att sockeln utsätts för stänk. Alternativ lösning bör övervägas.	III	
Västportal	Portalomfattning av kalksten och puts. Flankerande pilastrar tillverkade av återanvända gravhällar. Kraftig karm av grå kalksten. Inskriptionsplatta av röd kalksten. Ovanför denna en kraftig ekplanka, som tidigare varit putsad. Profilerat listverk upptill utfört i målad puts.	Benvit oljefärg Bladguld	Portalomfattningen utförd 1841. Fram till 1989 var kalkstensplattorna överputsade med KC-puts.	-	-	

Dörr i västportal	Inåtgående pardörrar utan karm. Konstruerade som bräddörrar, utvändigt klädda med dörrspegel upptill och utanpåliggande bröstning, som avslutas i vattenlist nertill. På mitten speglar med solmotiv ovanför profilerad list. Invändigt släta med två narar.	Rödbrun Ljusgrå Ljusblå Gul oljefärg	Från 1841. Senast ommålade vid renoveringen 1989. Dörrarna har tidigare varit målade i gul nyans, troligtvis ockra.	Färgskiktet vittrat och sprucket nertill. Dörrarna bör målas om. Ny färgsättning efter antikvariska anvisningar.	II	
Fönster	Totalt tio rundbågiga fönster med fyra lufter. Tre fönster i södra, norra och västra fasaderna vardera. Ett fönster åt öster. De nedre rektangulära bågarna har korsspröjs av trä alt. bly med sex rutor. De övre, rundade bågarna har lunettspröjs av bly med tre rutor.	Benvit oljefärg	Bågarna har ursprungligen haft blyspröjs. Trasiga blyspröjs har bytts mot träspröjs. I somliga fönster finns båda typer av spröjs i samma båge. Orörda blyspröjsade bågar är troligtvis från 1841. Bågar med träspröjs har troligtvis ändrats vid renoveringsarbetena på 1950-talet och senare.	Glaset sitter löst i många av de blyinfattade fönstren. Blyspröjsarna bör ses över och förstärkas/kompletteras. Ett stort antal fönsterrutor är spruckna eller har hål i sig.	II I	
Fönsterbleck	Fönsterbleck bestående av helt plan målade galvaniserad plåt instuckna under karmen.	Benvit oljefärg	Troligtvis från 1930.	-	-	
Trappor	Framför västportalen ett trapplan bestående av äldre fragment av gravhällar. Steghöjd ca 17 cm. Kramlade kalkflisor i marknivå runt omkring trapplanet.	-	Trapplanet troligtvis från 1841.	Kalkstenshällarna är spruckna och har lagats eller fixerats vid olika tillfällen.	-	

Lanternin, byggd 1841 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Väggstomme	Timmerkonstruktion på utsidan klädd med breda brädor.	-	Timmerkonstruktion och brädvägg ursprungliga från 1841.	-	-	
Fasad	Målad spåntad träpanel.	Röd oljefärg	Träpanelen tillkom 1985 och ersatte då den tidigare galvaniserade plåtklädseln. Lanterninfasaderna var troligtvis ursprungligen utförda med målad slätpanel.	-	-	
Takfot	Brädinklädd takfot med profilerade karnislistor liknande de putsade gesimserna.	Bruten vit oljefärg	Troligtvis utbytt vid renoveringen 1985.	-	-	
Takstomme	Tälttakskonstruktion av fyrskrätt timmer.	-	Renoverat och delvis förstärkt vid renoveringen 1985.	-	-	
Taktäckning	Dubbelfalsad bandtäckt kopparplåt lagd på svall av råspont.	-	Taket lades om 1987-88.	-	-	
Luckor i väggar	Åtta rundbågiga tvåflygiga ljudluckor. Tillverkade av skivmaterial. Målade ut- och invändigt.	Grå oljefärg	Tillverkade 1985 då lanterninen renoverades. Tidigare var luckorna klädda med målad galvaniserad plåt.	Ytskiktet flagar och bör målas om.	II	
Fönster	Fyra runda fönster ovanför ljudluckorna. Ett i vart väderstreck. Träspröjs med 12 rutor.	Bruten vit oljefärg	Troligtvis ursprungliga från 1841.	-	-	

Avtäckningar	Ovanför vart fönster och var ljudlucka sitter en målad galvaniserad plåt. Fastspikad i fläns som har vikts upp mot träpanelen.	Bruten vit och Röd oljefärg	Troligtvis från 1985.	Färgskiktet bitvis flagat.	II	
	Under var ljudlucka sitter en dropplista av målad galvaniserad plåt.	Grå oljefärg	Troligtvis från 1985.	-	-	
Kors	Förgyllt kors på kula. Plåtklädd trästomme.	Bladguld	Korset tillverkades 1966 för att ersätta det ursprungliga rötskadade, blyinklädda korset. Av det tillvaratagna virke från det gamla korset tillverkades en adventsstake som idag förvaras i tornet.	-	-	

II.2.2 Kyrkobyggnaden interiör

Fönster och dörrar i ytterväggar redovisas under II.2.1 Kyrkobyggnaden stomme, exteriör. Innerdörrar beskrivs under det rum som dörren öppnas åt.

Fast inredning beskrivs dels under II.2.4, dels i den bifogade rapporten ”Inventeringsprotokoll för Gårdby kyrka” daterad 2002-12-22 och utförd av konservator Eva Järnerot vid Jönköpings länsmuseum. Lösa inventarier redovisas dels under II 2:5, dels i den ovan nämnda rapporten från Jönköpings länsmuseum.

I tabellernas kolumn för ”Färg: kulör och material” anges endast kulör enligt okulär besiktning.

Förklaring till beteckningar använda i kolumnen för prioritet:

I	Akut	
II	Snarast	Åtgärd inom tre år
III	Kan anstå	Åtgärd avvaktas eller utförs i samband med andra åtgärder

Puts och färgtyper vid 1989 års invändiga renovering

Uppgifter hämtade ur förfrågningsunderlag upprättat av Anders Westerlund, Arkitektkontoret Eriksson och Westerlund AB.

Grundning:	Serponit Kalkgrund
Utstockning och lagningar:	Serponit Hydrauliskt Kalkbruk
Ytputs:	Serponit Hydrauliskt Kalkbruk alt. Hydrauliskt kalkbruk Fin (beroende på struktur)
Kalkfärg:	våtsläckt kalk (kalkdeg), färgpigment enligt RAÄs kalkfärgssamling.

Klarlack till trägolv och trösklar: hårdlack

Oljefärg till målning av trä- och järnytor: linoljefärg

Ytbehandlig av kalkstensgolv: oxanolja

Kyrkorum – långhus och kor, 1841 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	<p>Lackat brädgolv av spåntat granvirke lagt i N-S riktning. Samma golvbeläggning i hela långhuset även under bänkinredningen.</p> <p>Smalare golvbrädor i koret. Höjdskillnad på 9 cm mellan långhuset och koret upptas av en ramp som är integrerad i brädgolvet.</p> <p>Golvet innanför altarringen ligger två höjdsteg a' 12 cm ovanför övriga korgolvet och består av något bredare golvplank.</p>	Betsat och klarlackat	<p>Långhusets golv lades in vid kyrkans renovering 1956-57, medan korgolvet är från 1930-33 års renovering. Det tidigare skurgolvet, som troligtvis är ursprungligt från 1841, finns kvar under de nya brädgolven. Det gamla golvet ligger direkt mot marken, som består av grus, sten, tegelrester mm.</p> <p>Före 1930-33 var golvnivån lägre innanför altarringen.</p> <p>Golven senast lackade 1989.</p>	Kyrkobesökare har känt en dålig lukt i kyrkan. Lukten antas komma från golvbjälklaget. Problemen bör utredas och åtgärdas.	II	
Sockel	<p>Sockel bestående av brädinklädd låda utmed långväggarna. 11,5 cm hög och 15 cm djup. I koret något lägre variant med profilerad lockbräda.</p> <p>Elkablar är troligtvis dragna i sockellådorna.</p>	Mellangrå alt. ljusgrå linoljefärg	Troligtvis från 1956-57. Senast målade 1989.	-	-	
	Låg profilerad golvlist vid läktarunderbyggnaderna.	Mellangrå linoljefärg	Från 1989.	-	-	

Vägg	Avfärgad puts på kalkstensmur.	Bruten vit kalkfärg	Senaste avfärgningen gjordes vid den invändiga renoveringen 1989.	I allmänhet väldigt få skador. Över långväggarnas fönster vissa sprickor, vilka bör hållas under uppsyn.	III	
	Läktarunderbyggnadernas väggar är byggda av regelverk i massivt kärnvirke klätt med spånskivor. Nedtill utfört med listverk för att efterlikna bänkinredningens skärmar. Slät mellandel. Överljus i träspröjsade fasta bågar. Mot ytterväggarna större fönster med träspröjs. I samtalsrummet med olikfärgade glas och i kapprummet med vanligt klarglas.	Bruten vit, grå och röd linoljefärg	Läktarunderbyggnaderna tillkom vid renoveringen 1989.	-	-	
Taklist	Profilerad gesims av trä bestående av kvartsstav, platta och karnis.	Ljus-, mellan- och mörk-grå linoljefärg	Från 1841. Senast ommålad 1989.	-	-	
Tak	Långhusets tak: tunnvälvt brädtak av handhyvlade brädor med smidda spikar. Täckmålat med takrosetter kring ljuskronornas infästning.	Gråvit linoljefärg Grå och blå linoljefärg	Från 1841. Senast ommålat 1989. Takrosetternas ålder oklar, troligtvis från renoveringen 1879.	-	-	

	Tak under läktare: horisontellt brädtak av handhyvlade brädor med smidda spikar. Täckmålat med takrosett kring ljuskronans infästning.	Gråvit linoljefärg Grå och blå linoljefärg	Från 1841. Senast ommålat 1989. Takrosettens ålder oklar, troligtvis från renoveringen 1879.	-	-	
Vindfång	Vindfång byggt i södra entréns portvalv. Dörrpartiet är utsmyckat med flankerande pilastrar med kapitällister och avslutas upptill med en rundbåge. I rundbågens fyllning ett förgyllt kors.	Ljusgrå linoljefärg Bladguld	Vindfånget tillkom vid renoveringen på 1930-talet. Ritningarna utfördes av Bröderna Olssons i Färjestaden. Senast ommålad och förgylld 1989.	-	-	
Dörrar	Pardörrar i södra entréns vindfång. Utförda som spegeldörrar med tre lika stora fyllningar per dörr. Vänstra dörren är gångdörr. Tre kraftiga pinngångjärn per dörr.	Mellangrå linoljefärg	Dörrarna är samtida med själva vindfånget, från 1930-talet. Dörrhandtaget i mässing är troligtvis från 1989 då dörren senast målades.	Dörrhandtaget är felaktigt utformat, vilket medför att det tar i anslagslisten, som nu är skadad. Bristen åtgärdas.	II	
Läktarkolonner	Åtta fristående träkolonner på fyrkantig bas med slät sockellist. Runda marmorerade kolonner med förgyllda joniska kapitäl. Avslutning mot tak med karnisformad list med tandsnitt.	Vit, grå, mörkgrå och röd linoljefärg Bladguld	Från 1841. Senast målade och förgyllda 1989.	-	-	
Trappor	Läktartrappor i vinkel utmed långväggarna och tornväggen i norr och söder. 16 höjdsteg a' 18-20 cm. Nedersta sju stegen utförda med plan och sättsteg. Övre trapplöpet utan sättsteg	Grå linoljefärg	Övre trapplöpen mot tornväggen troligtvis från 1841. De fyra nedersta trappstegen utmed långväggarna nytillverkades 1989 då läktarunderbyggnaderna tillkom. Senast målade	-	-	

	med inbyggd undersida. Vid trappans nederdel profilerade handledare monterade på läktarunderbyggnadernas vägg. På båda sidor av övre löpet har räckena monterats på vangstyrkena.		1989. Övre trapplöpens handledare troligtvis från 1841. Nedre handledarna tillverkades 1989.			
Fönsterbänkar	Polerad röd kalksten lagd med svag sluttning.	-	Tillkom vid renoveringen 1956-57.	-	-	
Fast inredning	Se II 2.4. Kyrkobyggnaden – Fast inredning	-	-	-	-	

Läktare, 1841 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	
Golv	Breda brädor lagda i Ö-V riktning. I söder gradänglutning under bänkarna och horisontellt golv invid orgelhuset. Horisontellt brädgolv på läktarens mittdel framför orgelhus och spelbord. Norra delen är upphöjd. Gradänglutningen borttagen och golvet belagt med grå nålfiltsmatta.	-	Brädgolvet troligtvis ursprungligt från 1841. Gradänglutningen i norr togs bort vid renoveringen 1956-57. Nålfiltsmattan troligtvis från 1989.	-	-	
Sockel	Låg lådsockel av hyvlade brädor.	Grå linoljefärg	Ålder oklar.	-	-	

Vägg	Se kyrkorum	-	-	Sprickor ovanför långväggarnas fönster. Sprickorna hålls under uppsyn.	III	
Taklist	Se kyrkorum	-	-	-	-	
Tak	Se kyrkorum	-	-	-	-	
Räcken	Räcken i vinkel runt trappöppningarna i norr och söder. Kraftiga stolpar med profilerade överliggare.	Grå linoljefärg	Till största delen från 1841.	-	-	
Fast inredning	Se II.2.4. Kyrkobyggnaden fast inredning.	-	-	-	-	

Samtalsrum i söder under läktaren, från 1989 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	
Golv	Se kyrkorum	-	-	-	-	
Sockel	Låg profilerad golvlist.	Grå linoljefärg	Från 1989.	-	-	
Vägg	Målad spånskiva och överljusfönster.	Bruten vit och röd linoljefärg	Från 1989.	-	-	
Taklist	Slät taklist.	Bruten vit linoljefärg	Från 1989.	-	-	
Tak	Brädtak av handhyvlade brädor med smidda spikar.	Gråvit linoljefärg	Från 1841.	-	-	

Kapprum, HWC och vastvätt i norr under läktaren, från 1989 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	
Golv	Se kyrkorum	-	-	-	-	
Sockel	Låg profilerad golvlister.	Grå linoljefärg	Från 1989.	-	-	
Vägg	Målad spånskiva. I kapprummet överljus och fönster norrut. I vastväkten vitt kakel ovanför diskbänken.	Bruten vit och röd linoljefärg	Från 1989.	-	-	
Taklist	Kapprum: Slät taklist.	Bruten vit linoljefärg	Från 1989.	-	-	
	HWC: Hålkälslist.	Bruten vit linoljefärg	Från 1989.	-	-	
	Vastvätt: Mot nya väggar hålkälslist. Mot tornväggen ursprunglig profilerad list.	Bruten vit linoljefärg	Hålkälslist från 1989. List mot tornvägg troligtvis från 1841.	-	-	
Tak	Kapprum och vastvätt: Bräddtak av handhyvlade bräddor med smidda spikar.	Gråvit linoljefärg	Från 1841.	-	-	
	HWC: Målad spånskiva.	Bruten vit linoljefärg	Från 1989.	-	-	
Fast inredning/ installationer	Kapprum: Hatthyllor	-	Från 1989.	-	-	
	HWC: Standardutrustning: WC-stol, handfat m.m.	-	Från 1989.	-	-	
	Vastvätt: Diskbänk med skåp och draglåda samt överskåp med två luckor.	-	Från 1989.	-	-	

Vindfång i söder, 1930 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Kalkstensgolv. Golvnivån i vindfånget har höjts för ökad tillgänglighet. En löst liggande träskiva har lagts ovanpå befintligt kalkstensgolv.	-	Kalkstensgolvet är troligtvis från 1841. Skivan tillkom vid renoveringen 1989.	-	-	
Vägg/tak	Kalkputsade och kalkavfärgade murar. Lunettfönstret ovanför porten utgör överljus i vindfånget.	Bruten vit kalkfärg	Vindfånget byggdes vid renoveringen på 1930-talet. Väggarna senast omfärgade 1989.	-	-	

Sakristia, 1841 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Lackat grangolv av smala spåntade brädor lagda i Ö-V riktning.	-	Nytt golv, ovanpå det gamla, lades vid renoveringen 1930-33. Se även Kyrkorum.	Vissa spår av skadedjur. Luktproblem, se Kyrkorum.	II	
Sockel	Enkel golvlister vid de platsbyggda skåpen. Ingen sockel utmed murväggarna.	Grå linoljefärg	Elskåpets golvlister från 1930-tal. Förvaringsskåpens golvlister troligtvis från 1950-talet.	-	-	
Vägg	Avfärgad puts på kalkstensmur.	Bruten vit kalkfärg	Senaste avfärgningen gjordes vid den invändiga renoveringen 1989.	I allmänhet väldigt få skador. Över norra fönstret en tunn spricka som bör hållas under uppsyn.	III	
Taklist	Kraftig hålkälslist.	Mellangrå linoljefärg	Troligtvis från 1841. Senast målad 1989. Runt västra skåpet gjordes taklisten om vid renoveringen 1956-57.	-	-	

Tak	Horisontellt bräddtak av handhyvlade brädor med smidda spikar.	Gråvit linoljefärg	Från 1841. Senast ommålat 1989.	Färgen är sprucken i sömmarna mellan brädorna.	-	
Dörrar	Dörr mot koret: Vänsterhängd bräddörr. Mot kyrkorummet utförd med profilerade panelbrädor i fiskbensmönster. Ålderdomliga beslag.	Gråvit linoljefärg	Från 1841. Senast ommålad 1989.	-	-	
	Dörrar mot predikstolen: Inåtgående pardörrar konstruerade som bräddörrar. Mot kyrkorummet utförda med spegelfyllning upptill och panelbrädor i fiskbensmönster nertill. Ålderdomliga beslag.	Gråvit och grå linoljefärg	Från 1841. Senast ommålade 1989.	-	-	
	Dörr mot vindfånget: Vänsterhängd spegeldörr med två fyllningar i halvfranskt utförande. Moderna beslag.	Gråvit och grå linoljefärg	Från 1956-57. Senast ommålad 1989.	-	-	
Vindfång	Inrättat i västra murväggen. Dörrkarmar monterade i väggarnas ytterliv. Smygarna är uppmurade av sten och själva valvet gjutet av i armerad betong. Kalkstensgolv.	Bruten vit kalkfärg	Från 1956-57.	-	-	
Trappa	Trappa upp till predikstolen genom norra koryväggen. Brant trätrappa med 7 höjdsteg. Plansteg utan trappnos. Inbyggda sättsteg. Trappräcken med profilerade handledare på ömse sidor. Heltäckningsmatta.	Ljusblå, gråvit och röd linoljefärg	Ålder oklar. Troligtvis från 1930-talet då golvet lades om och delvis ombyggd vid renoveringen 1956-57. Heltäckningsmattan troligtvis från 1989.	-	-	

Fast inredning	Platsbyggda skåp på var sida om norra fönstret. Det västra för hängande textilförvaring och det högra med hyllor. Mot västra väggen till söder om entrédörren ett platsbyggd skåp inrymmande elcentralen.	-	Det västra textilförvarings-skåpet byggdes om vid renoveringen på 1950-talet. Tidigare var skåpet symmetriskt placerat med det andra skåpet i östra hörnet. I överskåpets tak syns spår efter ändringarna.	-	-	
----------------	---	---	--	---	---	--

Vapenhus – tornet plan 1, 1841 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Råbruten kalksten. Kvadratiska flisor av varierande storlek.	-	Eventuellt återanvända kalkstensflisor från den medeltida kyrkans golv.	-	-	
Sockel	Ingen sockel.	-	-	-	-	
Vägg	Avfärgad puts på kalkstensmur.	Bruten vit kalkfärg	Spår efter tidigare lagningar i puts och avfärgning upp till 1 m. ovan golv.	Vissa fuktrelaterade skador i avfärgningen i marknivå.	-	
	Torntrappans nederdel är inbyggd med handhyvlade brädor i slätpanel. Enkel bräddor till skrubben under trappan.	Grå linoljefärg	Troligtvis från 1841.	-	-	
Taklist	Ingen taklist.	-	-	-	-	
Tak	Målade träbjälkar och brädor.	Ljusgrå linoljefärg	Från 1841.	-	-	

Dörrar	Dörrar mot kyrkorummet: Inåtgående pardörrar konstruerade som bräddörrar. Mot kyrkorummet utförda med panelbrädor i fiskbensmönster. Mot vapenhuset stående brädor och två narar. Ålderdomliga beslag.	Ljusgrå linoljefärg	Från 1841. Senast ommålade 1989.	-	-	
	Dörr i torntrappan: Slät vänsterhängd bräddörr.	Ljusgrå linoljefärg	Från 1841. Senast ommålade 1989.	-	-	
Trappa	Trätrappa till tornets andra våning. Trappavsats och därefter trapplöp utmed norra väggen upp till dörren. Profilerade trappnosar och inbyggda sättsteg. Profilerade handledare på var sida.	Grå vang- stycken, plansteg och sättsteg. Röda handledare. Linoljefärg	Troligtvis från 1841.	-	-	

Tornrum plan 2, 1841 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads- del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prio- ritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Brädgolv.	-	Troligtvis från 1841.	-	-	
Vägg	Avfärgad slevdragen puts på kalkstensmur.	Bruten vit kalkfärg	Troligtvis avfärgad efter brand i tornet på 1960-talet.	-	-	
Tak	Träbjälkar och brädor.	-	Troligtvis från 1841. Trävirket ser ut att ha varit vattendränkt. Troligtvis skedde detta på 1960-talet då en eldsvåda härjade i tornet.	-	-	

Trappa	Trätrappa i två löp med vilplan i rummets S-V hörn. Enkla profilerade handledare.	-	Troligtvis från 1841.	-	-	
Fast inredning	Orgelfläktens låda samt tavla med elinstallationer. Se även avsnitt II.2.3. Kyrkobyggnaden installationer	-	-	-	-	

Tornrum plan 3, 1841 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Brädgolv.	-	Troligtvis från 1841.	-	-	
Vägg	Avfärgad slevdragen puts på kalkstensmur.	Bruten vit kalkfärg	Troligtvis avfärgad efter brand i tornet på 1960-talet.	-	-	
Tak	Träbjälkar och brädor. Bjälkarna inmurade i Ö-V riktning. Brädorna lagda diagonalt på bjälkarna.	-	Troligtvis från 1841. Av oklar anledning har ovala hål uppstått i brädgolvet i våningen ovanför.	-	-	
Dörrar	Målad branddörr mot långhusvinden. Vänsterhängd ståldörr monterad i befintlig muröppning. Innanför ståldörren sitter den ursprungliga bräddörren med tre ursågade fyrkantiga hål.	Ljusgrå oljefärg	Branddörren monterades 2004. Bräddörren är från 1841.	Branddörren saknar täckbricka där låsvredet skall sitta. Bristen åtgärdas.	II	
Trappa	Fristående trätrappa upp till branddörren i östra väggen.	-	Troligtvis från 1841.	-	-	

	Trätrappa i två löp med vilplan i rummets S-V hörn. Enkla profilerade handledare.	-	Troligtvis från 1841.	-	-	
--	---	---	-----------------------	---	---	--

Tornrum plan 4, 1841 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Mörkbetsat spåntat brädgolv lagt diagonalt.	Brun bets alt. träolja	Golvet troligtvis lagt på 1960-talet i samband med åtgärder vidtagna efter elbrand i tornet. De äldre golvbrädorna ligger fortfarande kvar under.	-	-	
Vägg	Avfärgad slevdragen puts på kalkstensmur.	Bruten vit kalkfärg	Troligtvis avfärgad efter brand i tornet på 1960-talet.	-	-	
Tak	Utgörs delvis av trappans vilplan. I övrigt öppet bjälklag där bjälkar och brädor i plan 5 utgör tak.	-	Trappans vilplan och övriga delar av bjälklag och timmerkonstruktioner till största delen från 1841.	Gnagmjöl på golvet tyder på aktivt skadedjursangrepp i lanterninens timmerkonstruktion.	I	
Trappa	Trätrappa i två löp med vilplan i rummets N-V hörn. Enkla profilerade handledare.	-	Troligtvis från 1841.	Ev. skadedjursangrepp. Se ovan.	I	

Tornrum plan 5, 1841 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Utgörs av trappans vilplan av brädor.	-	Troligtvis utbytt under 1900-talet.	-	-	
Vägg	Utgörs dels av murkrönet och dels av torntaket takstolar och undersidan brädsvallet.	-	Brädsvallet till synes ålderdomligt. Ramsågat kraftigt furuvirke.	-	-	

Tak	Utgörs av undersidan av lanterninens våningsbjälklag.	-	Från 1989 då lanterninen genomgick omfattande restaureringsarbeten pga rötskador i konstruktionen.	-	-	
Trappa	Trätrappa.	-	Från 1989.	-	-	

Lanternin – klockvåning, 1841 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Spåntat brädgolv.	-	Från 1989 då lanterninen genomgick omfattande restaureringsarbeten pga rötskador i konstruktionen.	-	-	
Sockel	Egentlig sockel saknas. Hyvlad bräda har spikats liggande mot golvplankorna utmed väggarna.	-	Från 1987-88.	-	-	
Vägg	Timmerkonstruktion och brädväggar av hyvlad slätpanel. Målad upp till luckornas överkant.	Vita väggar och grå timmerstolpar. Oljefärg	Troligtvis målat vid renoveringen 1989.	-	-	
Taklist	Profilerad besparingslist spikad med smidda spik.	-	Från 1841.	-	-	
Tak	Slätpanel av hyvlade brädor spikade i rombmönster med smidda spik.	-	Från 1841.	-	-	
Fast inredning	Kyrkklockorna beskrivs under II.2.4. Kyrkobyggnaden fast inredning.	-	-	-	-	

II.2.3 Kyrkobyggnaden installationer

El och tele

Gårdby kyrka fick elektriska installationer för uppvärmning och belysning år 1948. Handlingarna togs fram av Tor Engströms Ingenjörbyrå i Kalmar. År 1952 kompletterades belysningen i långhuset, på läktaren och i sakristian samt tornet. Anslutning gjordes till befintliga centraler i tornet och i sakristian. År 1966 drogs nya kablar i tornet eftersom de gamla kablarna förstördes vid en eldsvåda i tornet. Vid renoveringen 1989 gjordes omfattande elinstallationsarbeten. Alla gamla elledningar byttes. Befintliga armaturer och nyinstallationer i läktarunderbyggnaderna skyddsjordades. Samtliga radiatorer och bänkvärmare byttes. Vissa svagströmskablar lades om och koret gavs bättre belysning.

Huvudcentralen är placerad i ett enklare skåp i sakristians S-V hörn. Elskåp med mätare sitter monterat utomhus på sakristians västra fasad. Undercentralerna är placerade dels i sakristian och dels i tornets andra våning. Från sakristian fördelas kraft till uppvärmning och belysning i kyrkorum och sakristia. Undercentralen i tornet fördelar kraft till orgelfläkt, belysning i tornet, spotlights i koret samt till klockringningen.

Belysningen i långhuset och koret består av ljuskronor, vägglampetter och spotlights, vilka styrs via två dimmerenheter. En är monterad på i anslutning till södra entréns vindfång – den andra sitter i kyrkvaktmästarens bänkplats längst bak till vänster i norra bänkkvarteret, varifrån även ljud och klockringning styrs. Belysningen på läktaren styrs med separata strömbrytare.

Elrevision utförs vart fjärde år genom avtal med Ahlqvists Ingenjörbyrå HB i Kalmar. Senaste revisionen genomfördes år 2005. Vid senaste revisionen 2005 åtgärdades brister rörande en skarvsladd som inte var i skyddsjordat utförande, samt en armatur i tornets tredje våning som var bristfälligt upphängd.

Service utförs normalt av Rudestigs Elektriska i Färjestaden och/eller av elektriker Kjell Rosengren i Gårdby. Löpande avtal finns med dessa elektriker som kan tillkallas via jourtelefonnummer om problem uppstår.

I kyrkan finns ingen telefonlinje indragen. Närmaste telefon finns i församlingshemmet.

Brister/skador

I sakristians tak hänger en träkrona med elektriskt ljus. Elkablarna till denna krona är dragna över sakristians vind. Kablarna ser ut att vara av äldre slag, förmodligen från 1948, då elektrisk uppvärmning installerades. Kablarna bör bytas ut. (II)

Beskrivning och ritningar för de elektriska installationer som gjordes 1989 skall ha upprättats av underentreprenören. Handlingarna bör kopieras och förvaras i kyrkan inför eventuella åtgärder i framtiden. (Prioritet I)

Värme och klimat

Kyrkans första kamin installerades i koret under slutet av 1800-talet. Vid 1930-talets renovering flyttades kaminen till norra väggen mittemot södra entrén. Samtidigt monterades innanfönster i kyrkorummet och sakristian, där det också fanns en kamin. I södra entrén byggdes ett vindfång. Takvalvet över kyrkorummet isolerades med lumppapp och isolering. Vedkaminerna byttes mot elektrisk uppvärmning vid renoveringen 1956-57, då bänkvärmare och väggradiatorer installerades. De var i bruk fram till renoveringen 1989 då samtliga byttes ut. I sakristian satt de gamla elradiatorerna kvar fram till 2004 då de byttes mot nya.

I bänkkvarteren samt i korbänkarna sitter två bänkvärmare per sittbänk. De är av fabrikat FRICO, typ 4705-3 och har en effekt på 300 watt. Under långbänkarna utmed väggarna sitter fyra bänkvärmare i norr och fyra i söder av fabrikat ELO Duvnäs AB, typ 4703-3 med en effekt på 500 watt. Totalt finns 55 bänkvärmare (plus en bänkvärmare bakom kantorn).

Runt om i kyrkan finns ett antal väggradiatorer. Samtliga är oljefyllda panelradiatorer av fabrikat LVI Produkter, men av olika modelltyp och effekt:

- I koret – en på var sida om altaruspsatsen. Typ M-616/2, 1600 watt.
- Vid vapenhusdörrarna – två radiatorer på underbyggnadernas väggar. Typ M-510, 1000W.
- I andaktsrummet – en radiator. Typ ”mjukvärmaren” M-508, 800W.
- På läktaren – två radiatorer mot tornväggen på var sida av orgeln. Typ M-610, 1000W.
- I sakristian – två termostatförsedda radiatorer under fönstren. Typ MED 510 och MEB 512, 1000W.
- I vapenhuset - en radiator på södra väggen. Typ M-616/2, 1000W.
- I vastvätten och toaletten - två små radiatorer. Typ M-603, 350W.

Uppvärmningen i Gårdby kyrka är helautomatiserad och kan förprogrammeras i den styrenhet som finns i vastvätten. Samma styrenhet (av fabrikat Apollo II) styr även klockringningen. Långhus och sakristia utgör tillsammans en gemensam uppvärmningszon. Det finns två rumsternostater. Den ena sitter monterad på väggen mellan predikstolen och dörren till sakristian. Den andra sitter på den norra läktarunderbyggnadens vägg mot mittgången.

I Gårdby firas gudstjänst i regel var tredje vecka. Inomhustemperaturen i långhus och sakristia styrs automatiskt med rumsternostat och timer. Under den kalla årstiden hålls grundtemperaturen på 12°C. Uppvärmningen påbörjas automatiskt c:a 9 timmar innan gudstjänsten startar. När kyrkklockorna ringer in stängs värmen av. Maxtemperaturen är inställd på 20°C.

Uppvärmningssättet med snabba, korta värmetoppar har gett gott resultat. Inredning och inventarier har nästan inga klimatrelaterade skador som sprickor och flagad färg. Några mögelangrepp har inte upptäckts.

Sedan en tid tillbaks pågår mätningar av kyrkans inomhusklimat. Digitala dataloggar finns placerade i sakristian, predikstolen och på läktaren med en referensmätare utomhus. I den klimatutredning som avslutades våren 2008 framgår att förhållandena i Gårdby kyrka inte påvisar några alarmerande resultat, med tämligen konstant temperatur och luftfuktighet och endast kortare förändringar vid gudstjänstillfällena.

Vid det besök som gjordes 2008-12-12, i samband med vård- och underhållsplanens upprättande, var temperaturen i kyrkorummet 14,3°C. Den relativa luftfuktigheten var

samtidigt 53,2%RH. Temperaturen låg alltså något över gängse grundtemperatur, vilket beror på att vaktmästaren hade slagit på värmen något inför läns museets besök. Utomhus var temperaturen ca 1,5°C.

Brister/skador

Mätresultaten visar att uppvärmningsrutinerna bör finjusteras. Grundtemperaturen i sakristian ligger ett par grader för lågt under vinterhalvåret. Justering bör göras så att grundtemperaturen i sakristian ligger runt 10-12°C. Grundtemperaturen i långhuset är tillfredställande. Av klimatmätningarna att döma tenderar temperaturen att bli något för hög vid gudstjänst-tillfällena, vilket medför alltför låg luftfuktighet. Maxvärmn bör sänkas ett par grader till 20°C. (Prioritet II)

Vatten och avlopp

Vatten och avlopp drogs in i kyrkan i samband med renoveringen 1989, då HWC och vastvätt inrättades under läktaren. Handlingar för installation av vatten och avlopp upprättades av Arkitektkontoret Eriksson & Westerlund AB. Installationerna utfördes av Smedby Värme och Sanitet. Vattenledningen ansluter till det kommunala systemet vid anslutningspunkt strax norr om församlingshemmet. Avloppet är anslutet till slutspillvattentank som är nergrävd utanför kyrkogårdsmuren i N-V. Vattenledningen går utmed kyrkogårdsmurens norra sida, runt den östra sidan och ut längsmed gången till anslutningspunkten. Rören går in under långhusets N-V gavel. Vattenmätaren finns i en låda som är integrerad i väggen bredvid handfatet i toalettutrymmet. På kyrkogården finns tre vattenposter – en norr om och två söder om kyrkan.

Varmvattenberedaren är av fabrikat NIBE, typ Nibette EB72-15 och rymmer 15 liter. Beredaren finns i skåpet under diskhon i vastväten.

Avloppstanken är utrustad med ett fulltanklarm av fabrikat ema VA-signal tillverkat av ema instrument ab i Malmö. Enheten är monterad på väggen i vastväten.

Service utförs normalt av Vatten & Värme i Färjestaden.

Brister/skador

Fulltanklarmet uppges vara ur funktion. Bristen åtgärdas. (Prioritet II)

Ventilation

Självdragsventilation från utrymmena under läktaren. Installationer från 1989 bestående av vitmålad tallriksventiler i samtalsrum, toalett och vastvätt. Ventilationsrör av varmförzinkad plåt som är dragna genom läktarbjälklaget upp bakom orgelns skärmvägg, där rören går samman och mynnar ut på kyrkvinden.

Ljud

Kyrkans nuvarande ljudanläggning installerades troligtvis vid renoveringen 1989. Ljudet styrs via mixerbord och förstärkare vid vaktmästarens plats i det norra bänkkvarterets bakersta rad. Mixerbord av fabrikat AKG, typ SR 300 och förstärkare av fabrikat RCF, typ P.A. Amplifier AM 5060. Mixerbordet har sex kanaler, en vardera för: ambo, altarbord, altarring, predikstol, trådlös mik samt för klockringning. Miken till klockringningen finns i översta tornvåningen.

Högtalaren hänger från taket ovanför koret. I kyrkan finns även hörslina, vars kabel är dragen utmed väggarna och i fänsternischerna.

På läktarens norra sida vid tornmuren sitter den digitala orgelns förstärkare. Den är av fabrikat LIC Audio, typ XL 2500. Högtalarna är monterade i orgelhuset.

Ny enhet, av fabrikat Sennheiser, för den trådlösa miken installerades i december 2008. Samtidigt byttes antennerna på läktarbröstet ut. Förstärkaren kommer att bytas ut under vintern 2008. Vid besök i samband med upprättandet av vård- och underhållsplanen hade en provisorisk reservförstärkare (fabrikat Bouyer AS1100) installerats.

Service av ljudanläggningar i Södra Ölands kyrkliga samfällighet utförs normalt av Görans TV-service i Borgholm.

Klockringning och lucköppning

Automatisk klockringning installerades år 2000. Anläggningens styrenhet med display, av fabrikat Apollo II, är monterad i vastväkten. Enheten är kopplad via en enfas skyddstransformator av fabrikat Tufvassons, Sigtuna, typ PVS 25. Kontaktvred för lucköppningen sitter monterad i anslutning till styrenheten. Vid gudstjänsterna kan klockringningen styras från vaktmästarens plats i norra bänkkvarterets bakersta rad.

Klockringning, klämtapparat och lucköppning är försedda med motorer av fabrikat FFD. Luckorna intervallöppnas med hjälp av fyra elektriska motorer med kuggstång.

Klockringningens funktion kontrolleras årligen genom avtal med Skånska klockgjuteriet AB, Hammenhög. Inspektioner på Öland utförs av Per Johansson och Göran Malmström.

Åskskydd

Åskledare finns monterad på långhus och torn. Kyrkklockorna är anslutna till anläggningen. Nerledarkablarna från långhus och torn går ner i mark dels vid norra fasadens hörn i öster och väster, samt från lanterninen ner i mark vid tornets sydvästra hörn.

Anläggningen monterades troligtvis i samband med takrenoveringen 1989. Funktionen besiktas i samband med elrevisionen vart fjärde år.

Brandlarm och brandskydd

Kyrkan saknar brandlarmanläggning och sprinkler. År 2004 monterades branddörr i stål i passagen mellan torn och kyrkvind.

I kyrkan finns tre handbrandsläckare. En i sakristian (kolsyra), en i kapprummet (skum) och en i tornets andra våning (pulver). Brandfilt finns i kapprummet. Släckarna servas vart fjärde år av Brandab Skydd & Säkerhet i Kalmar.

Vägledande elektriska nödutrymningsskyltar finns monterade ovanför södra entrén och dörren till vapenhuset. Skyltarna markerar utrymningsvägarna, som skall pekas ut i början av gudstjänsterna. Vid varje gudstjänstillfälle finns brandvakter vid utrymningsvägarna.

I kyrkan får vistas max 300 personer och då måste brandvakter finnas. Läktaren får användas av maximalt 20 gudstjänstbesökare, med god kännedom om kyrkans lokaler.

Brister/skador

Branddörren mellan tornet och kyrkvinden saknar täckbricka där låsvredet skall sitta. Detta påverkar dörrens brandklassning och bör åtgärdas. (Prioritet II)

Utrymningsarmaturerna är upphängda provisoriskt. Elkablarna hänger löst på ett förfulande sätt. Installationerna bör fullbordas och elkablarna bör döljas. (Prioritet II)

Tillgänglighet

I Gårdby har åtgärder vidtagits för att öka tillgängligheten. Vid sidan om trappplanet framför södra entrén finns en kort ramp. Golvnivån i vindfånget har höjts genom att en löst liggande skiva har lagts mellan trösklarna. Höjdskillnaden mellan långhusets och korets golvnivåer har åtgärdats genom en ramp som har integrerats i övriga brädgolvet. Rampen är utförd i betsat och lackat brädgolv likt övriga golvytor. I kyrkan finns en handikappanpassad toalett. I läktarunderbyggnaderna från 1989 har dörrarna installerats utan trösklar.

Brister/skador

Det finns inga uppenbara tillgänglighetshinder i själva kyrkan. Eventuellt kan transporten över kyrkogården utgöra hinder för tillgängligheten eftersom Grådby kyrkogård inte har grusade gångar. Eventuella problem bör utredas. (Prioritet I)

II.2.4 Kyrkobyggnaden fast inredning

(Lösa inventarier redovisas under II.2.5.)

Kyrkans fasta inventarier av trä besiktigades av konservator Eva Järnerot, Jönköpings länsmuseum 2000. Resultatet av besiktningen finns redovisad i rapporten ”Inventeringsprotokoll för Gårdby k:a” daterad 2000-12-12. Rapporten innehåller såväl en allmän bedömning av inredningens och föremålens tillstånd, klimat- och förvaringsförhållanden, som en objektsvis redovisning av skador eller andra problem. Analysen föreslår också en handlingsplan för åtgärder och rekommendationer för förebyggande skyddsarbeten. Rapporten bifogas i sin helhet, se bilageförteckning.

Nedan behandlas delar av kyrkans fasta inredning i form av bänkinredning, läktarbröstning, dopfont, fast belysningsarmatur, kyrkans klockor och textilförvaring. Även orgelfasaden beskrivs. En utförlig beskrivning av denna finns också i Jönköpings läns museums inventeringsrapport.

Brister och skador

I Jönköpings läns museums rapport nämns fyra objekt, vars skador bör åtgärdas inom 2-5 år, d.v.s. före år 2005: Detta gäller den äldre altaruppsatsen, lammet med inseglen, den äldre predikstolskorgen samt minnestavlan med kistplåtar som förvaras på vinden. Järnerot skriver att objekten ”uppvisar skador i form av spjälkningar i ytskikten [...] Predikstolskorgen och altaruppsatsen har dessutom spår efter skadeinsekter, och det kan röra sig om aktivt angrepp.”

Åtgärder för bemålade inventarier och textilförvaring vidtas enligt Jönköpings läns museums förslag. (Prioritet I)

Orgel och orgelfasad

Gårdby kyrkas orgel beskrivs av Alf Ohlsson i hembygdsföreningens skrift *En bok om Sandby-Gårdby*. Det är den äldsta bevarade orgeln på Öland. Orgeln fanns med från början i planeringen för det nya kyrkobygget. Ritningarna finns bevarade i ATA (se under flik 16). Orgelverket kom att byggas av orgelbyggare Pettersson från Visby. På orgelhusets omålade insida läses signaturen: ”Gårdby den 4 oktober 1842 C. O. Pettersson Orgelbyggare”.

Orgelfasaden består av fem pipfält inramade av arkitektoniska motiv. Det mittersta pipfältet står bakom rundbågig öppning flankerad av kannelerade pilastrar. Upptill avgränsas pipfältet av ett gavelfält med förgylld strålgans. På ömse sidor om det mittersta finns två pipfält som står öppet. De yttersta pipfälten är rundade och kröns av två förgyllda lyror. Den arkitektoniska utformningen skiljer sig något från de ritningar som finns i ATA (se under flik 16).

En upprustning gjordes 1888. Då byttes bl. a. ett par stämmor och Trumpet 8' belädrades. 1949 renoverades orgeln av den danska firman Troels Krohn, som bytte ut bälgen och satt in en ny Waldflöjt 2' (istället för den ursprungliga Oktavint 1 ½ ') och en ny Scharf 3' chor (istället för den ursprungliga Oktava 4'). Orgeln äger stort kulturhistoriskt och musikaliskt värde. Orgeln renoverades återigen på 1980-talet. Orgelfasaden, orgelpallen och utsidan skärmväggarna inklusive dörren ommålades 1989.

Besiktning utförs varje år av A. Mårtenssons Orgelfabrik AB. Orgelverket uppges fungera tillfredsställande.

År 2000 installerades en digital kororgel. Spelbordet är placerat mot södra korväggen i anslutning till den gamla altaruppsatsen. Spelbordet är kopplat till en förstärkare som är monterad på läktaren. Ljudet förmedlas via sju högtalare uppsatta inuti orgelhuset.

Brister och skador

Enligt A. Mårtenssons besiktningsutlåtande bör rengöring av orgelverket genomföras år 2010. Trumpetens intonation uppges vara dålig, men kan förbättras genom service. (Prioritet II)

Bänkinredning

Bänkinredningen i långhuset är indelat i fyra kvarter. De två bakre kvarteren har sex bänkrader vardera och de främre har fem rader. Bänkarna är slutna mot mittgången och öppna åt sidogångarna i norr och söder. Golvet i bänkkvarteren utgörs av långhusets lackade brädgolv. Bänkinredningens ramstycke står löst ovanpå golvbrädorna, vilket ger en tröskelhöjd på 7,5 cm. I koret finns två korbänkar – en i norr och en i söder. Var korbänk har två bänkrader. Utmed långväggarna i norr och söder finns långa väggfasta bänkar. På läktarens södra sida finns den ursprungliga öppna bänkinredningen kvar.

Bänkinredningen fick sin nuvarande utformning vid kyrkans invändiga renovering 1956-57, då kyrkans befintliga bänkinredning från 1841 byggdes om. Bänkdörrar, gavlar och fronter återanvändes då bänkarna moderniserades. Vid renoveringen 1989 gjordes vissa förändringar. De bakersta bänkraderna togs bort för att skapa plats för läktarunderbyggnaderna. Innan bänkinredningen målades gjordes psalmbokshyllorna djupare.

Bänkkvarterens fronter har ömsom stora, ömsom små förhöjda speglar. Bänkgavlarna är helt släta mot sido- och mittgångarna. Bänkdörrarna mot mittgången har förhöjda speglar. Gångjärnen av fransk typ, är troligtvis yngre än själva bänkdörrarna. Sittbrädorna är klädda med rutigt ylletyg i bruna nyanser.

Korbänkarnas fronter utgörs av speglar med målade apostlabilder, vilka ursprungligen satt i den medeltida kyrkans läktarbröstning. Apostlabilderna som är utförda i olja direkt på träspeglarna målades av Anders Georg Wadsten 1777. Apostlabilderna satt under en period som skärmar i två bänkar som fanns under läktartrapporna. Bilderna flyttades till korbänkarna vid renoveringen 1956-57 då bänkarna under läktaren togs bort.

Vid renoveringen 1989 kompletterades psalmbokshyllorna. Befintliga hyllorna var för grunda. Före ommålningen kompletterades hyllorna med ny list. Detta utfördes inte i koret och på läktaren. Bänkarnas nuvarande färgsättning härrör från 1989 års renovering. Invändigt är bänkarna målade i bruten vit kulör – samma kulör som dörrarnas och fronternas ramverk. Spegelfyllningar och lister är målade i gråbeige och golvsocklarna i grå kulör. Listverk runt speglarna samt ryggstödens, gavlarnas och dörrarnas överliggare är målade i två röda nyanser.

Brister och skador

Lindriga färgsprickor främst på ryggstöd och skärmar. Enskilda torrsprickor i korbänkarnas motivmålade fronter. Ytskikten i övrigt stabila. Ingen åtgärd.

Läktarbröstning

Kyrkans nuvarande läktarbröstning är byggd efter ritningar av Theodor Edberg vid Överintendentämbetet (se bild G 114/3 under flik 16). Läktaren, läktarbröstningen och orgeln byggdes samtidigt som kyrkan uppfördes. Läktarbröstningens front mot kyrkorummet är utförd i slätpanel. Frontens överliggare och nederdel i höjd med bjälklaget markeras med en långsgående karnisformad gesims. Mittpartiet markeras med släta pilastrar i höjd med läktarkolonnerna. Mellan pilastrarna finns en rund kartusch med strålgång i mitten. På sidorna, utanför pilastrarna, finns tre speglar en stor och två mindre inramade med förgyllda lister. Färgsättningen, som utfördes 1989, knyter an till bänkinredningens kulörtema i gråbeige, gått och rött med förgyllda detaljer.

Brister och skador

Enligt Jönköpings läns museums inventering av bemålade inventarier uppges apostlabilderna från den gamla läktarbröstningen ha spår efter aktiva skadedjursangrepp. (Prioritet I)

Två små antenner har monterats på utsidan av läktarens norra del. Installationen är olycklig eftersom monteringen medförde borrhål i läktarbröstningens träpanel. Linkande installationer bör i framtiden ske i samråd med antikvarisk rådgivare.

Altaruppsats, altarring och knäfall

Kyrkans äldre altaruppsats från 1777 står sedan 1930-talets renovering uppställd i korets södra del där den monterades ihop med den gamla predikstolskorgen. Altartavlan, ”Kristus på korset”, är ett verk av Anders Georg Wadsten och utförd i olja på duk. Lammet på boken med de sju inseglen över sakristidörren tillhörde ursprungligen denna altaruppsats.

År 1860 införskaffades kyrkans nya altaruppsats, vars ramverk ritades 1858 av Per Ulric Stenhammar, som en kopia av den uppsats som J. F. Åbom ritade för Köpings kyrka. På Stenhammars ritning finns antecknat: ”Färg och förgyllning lika med J F Åboms ritning till altardekoration i Köpings kyrka på Öland, efter vilken denna är en för Gårdby kyrka lämpad kopia”. Träarbetet utfördes av snickaren Olof Jacobsson från Mortorp. Altartavlan, ”Nattvardens instiftande”, målades 1859 av Sven Gustaf Lindblom från Kalmar. Tavlan är målad på duk med altartavlan i Växjö domkyrka som förlaga.

Vid renoveringen 1956-57 stängdes altarringens grind. Istället flyttades hela altarringen ut från korväggen så att öppningar skapades. Vid nästa stora invändiga renovering 1989 målades altarringen, altaret och hela altaruppsatsen utom tavelduken. Tidigare guldfärgade delar förgylldes med bladguld. Samtidigt ändrades knäfallet. Det gjordes flackare och djupare och kläddes med rött linnetyg. Lösa knäfallspallar kläddes om och målades lika altarringens. Altartavlan konserverades av Anna Billing Wetterlundh vid Jönköpings läns museum.

I korsarmens norra del finns ett enkelt dopaltare. I dopaltarets översida ordnades en 10 mm slits mot muren för värmecirkulation. Altaret tillkom som gåva inför kyrkans återinvigning efter renoveringen 1956-57.

Brister/skador

Enligt Jönköpings läns museums inventering av bemålade inventarier uppges den nya altaruppsatsen från 1860 ha spår efter aktiva skadedjursangrepp. Även den äldre altaruppsatsen från 1777 uppges ha skador i form av spjälkningar i ytskikten samt spår efter aktiva skadedjursangrepp. (Prioritet I)

Predikstolen

Den gamla kyrkans predikstol utfördes av Anders Colleur 1702 och gjordes om av A G Wadsten år 1777. Predikstolskorgen monterades ihop med den gamla altaruppsatsen och placerades i korets södra del vid renoveringen på 1930-talet. År 2000 flyttades predikstolskorgen upp på läktaren för att skapa plats för kyrkans nya digitala kororgel.

Kyrkans nya predikstol ritades av Ludvig Hawerman år 1858 och byggdes av snickaren Olof Jacobsson, som även tillverkade altaruppsatsen. Den består av en korg på pelare med baldakin. Ingång från sakristian genom pardörrar. Korgens fyllningar har förgyllda emblem. Baldakinen kröns av ett korsprytt klot och från dess innertak hänger en förgylld duva. Målad i grått, rosarött och blått enligt färgsättningsförslag framtaget vid renoveringen 1989. Predikstolen var tidigare målad i vita och ljusgrå toner.

Brister/skador

Enligt Jönköpings läns museums inventering av bemålade inventarier uppges den gamla predikstolskorgen ha spår efter aktiva skadedjursangrepp. (Prioritet I)

Den gamla predikstolens korg står idag på läktaren. Placeringen är undanskymd och något olycklig. Lösa stolar staplas framför korgen med risk för skador och onödigt slitage. (Prioritet II)

Dopfuntar

Medeltida dopfunt från 1200-talet. Renoverad och konserverad 1939. Flyttad till sin nuvarande plats vid renoveringen 1955 då ett dopkor inrättades i den norra delen av tvärgången mitt i kyrkan.

Belysning

I koret hänger en stor kristallkrona. Denna krona är en nytillverkad kopia på den krona som stals vid 1980-talets mitt. Den stulna kronan var tillverkad på 1700-talet och ägdes ursprungligen av kantor Rosén i Ullevi. På 1850-talet sålde Rosén den till Gårdby församling. Kronan renoverades 1955 i samband med kyrkans restaurering. En mindre kristallkrona hänger över mittgången strax framför läktaren.

Över mittgången och under läktaren hänger tre mässingskronor med elektriskt ljus och glödlampor i två kransar. I kyrkorummets mitt hänger en större krona med ljushållare i två kransar. De mindre kronorna under läktaren och i höjd med koret har en krans vardera. Samtliga kronor är odaterade.

Ovanför bänkkvarteren hänger fyra träkronor. Två av dessa är kopior på liknande kronor som stals samtidigt som kristallkronan. På läktaren finns ytterligare två träkronor, vilka är försedda med elektrisk belysning. I tornets andra våning hänger ytterligare två träkronor. Samtliga är bronserade.

Runt om i kyrkorummet finns ett antal mässingslampetter. På långväggarna hänger åtta större ljusplåtar med dubbla glödlampor. De installerades vid renoveringen 1955. På läktarunderbyggnaderna hänger något mindre med enklare utformning och två glödlampor vardera. De tillkom troligtvis vid renoveringen 1989.

Textilförvaring

Hängande förvaring är inrättad i ett platsbyggt skåp i sakristians N-V hörn. Skåpet ändrades vid renoveringen 1956-57. Bredvid skåpet finns en lådhurts i grålaserad furu för liggande förvaring av mässhakar och antependier. Hurtsen tillkom på 1980-talet.

Under våren 2009 kommer textilkonservator Evelina Sand vid Kalmar läns museum att genomföra en inventering av kyrkans textilier. Arbetet sker på uppdrag av Växjö stift.

Brister/skador

Textilförvaringen bör ses över. Åtgärdsförslag anges i Jönköpings läns museums rapport från år 2000. Kompletterande åtgärder kommer även att beskrivas i Kalmar läns museums inventeringsrapport. (Prioritet II)

Klockor

I Gårdby kyrka finns tre kyrkklockor. Storklockan och lillklockan hänger i lanterninvåningen.

Primklockan som är tillverkad år 1758 hänger i koret och har följande inskription:

ÅR 1758 DEN 12 MAJUS GJUTEN I CALMAR AF AND. GREBERG

Storklockan är tillverkad år 1734 och har följande inskriptioner:

ANNO 1734. PÅ S: SIMONIS JUDE DAG FICK DENNE KLOCKA
SIN SKADA. MEN OMGUTTEN I PAST. HER GUNNAR
KULLBERG OCH COM. H: GUSTAV BRUNNERI TID, MED KYRCKIANS OCH
FÖRSAMLINGENS BEKOSTNAD OCH FÖR-
SORG AF HANDELLSMAN HÖGACHTADE H: PETTER MORÉN
I STOCKHOLM AF ER NÄSMAN FÖRFÄRDIGA LÅTIT ÅR 1735.

A SOLIS ORTU USQUE AD OCCASUM,
LAUDAIBLE NOMEN DOMINI. Ps. 113:3

Lillklockan från 1775 har följande inskriptioner på ena sidan:

NÄR NÅGON DÖR IAG MINNER PÅ,
ATT DU MÅST SAMMA WÄGEN GÅ,
BED GUD OM SALIG ÄNDA,
OCH GIÖR DIG GANGN ATT DU MIG KIÖPT
OCH MANNEN GLÄDIE SOM MIG STÖPT,
ATT GUD FÅT TIG OM WÄNDA.

SUNO HULTBERG PASTOR

MATIS MÅRTENSON: ERIK ANDERSON: ÅLDERMÄN

På lillklockans andra sida läses:

EHWAR OCH NÄR DU HÖR MITT LIUD,
SÅ GIÖR DIN BÖN OCH TACKA GUD,
OCH LÄR ATT HONOM DYRKA,
GIÖR KLANGEN MIN HOS DIG EN LAG,
OM SABBATH OCH PÅ HÖGTIDSDAG,
ATT KOMMA I WÅR KYRKA,

GUTEN I STOCKHOLM AV G. S. MEYER
ÅR 1775

II.2.5 Inventarier

På 1910-talet gjordes en inventering och beskrivning av Gårdby kyrkas inventarier. Dokumentationen finns i ATA. Församlingen har en inventarieförteckning som har uppdaterats av antikvarie Monika Rasch. Förteckningen finns i en databas och kompletterar tidigare inventeringar. Databasen uppdateras årligen.

Våren 2008 genomfördes inventering och utgallring av inventarier tagna ur bruk. Inventeringen utfördes av antikvarie Magdalena Jonsson vid Kalmar läns museum i samspråk med kyrkvaktmästaren.

Kyrkans bemålade inventarier och fasta inredning har inventerats av konservatorsateljén vid läns museet i Jönköping. Inventeringen redovisas i rapporten ”Inventeringsprotokoll för Gårdby k:a”, sammanställd år 2000. Rapporten innehåller såväl en allmän bedömning av inventariernas tillstånd, klimat- och förvaringsförhållanden, som en objektsvis redovisning av skador eller andra problem. Analysen föreslår också en handlingsplan för åtgärder. Rapporten bifogas i sin helhet, se bilageförteckning. I början av rapporten finns en förteckning över de inventarier som detaljstuderats. De förslag till åtgärder som ges har inarbetats i planerna för vård och underhåll, under punkt III.3.

Brister/skador

På korets norra vägg ovanför dörren till sakristian hänger en träskulptur som ursprungligen ingick i kyrkans äldre altarpupp från 1777. Träskulpturen föreställer lammet vilande på en bok med de sju inseglen och med en segerfana över frambogen. Bakom lammet en strålgans. Lammet är belagt med silverfärg och övriga delar med guldfärgad bladmetall. I inventeringen uppges träskulpturen ha vissa spjälkningsskador i ytskiktet, vilket bör åtgärdas för att undvika större skador på sikt. (Prioritet II)

II.3 ÖVERGRIPANDE KULTURHISTORISK BEDÖMNING FÖR KYRKOMILJÖ OCH KYRKA

Kulturhistorisk bedömning för kyrkogården finns i separat kyrkogårdsrapport, se Beskrivande del II B.

II.3.1 Generella värden

Som alla andra kyrkobyggnader uppförda före utgången av år 1939 skyddas Gårdby kyrka genom Kulturminneslagen (SFS 1988:950). Lagskyddet är ett uttryck för att dessa kyrkor anses ha ett högt kulturhistoriskt värde. Det är inte enbart kvalitativa, estetiska eller historiska egenskaper som tillmäts värde, utan också symboliska, icke-materiella. Varje kyrka utgör ett lokalt kulturarv och är ofta bland de äldsta byggnaderna i socknen. Kyrkorna har generella värden, d v s sådana som är gemensamma för alla kyrkor. I skriften ”Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning av kyrkor”, utgiven av Riksantikvarieämbetet, ges exempel på sådana värden och karaktärsdrag; kyrkan och kyrkomiljön är karaktärsskapande för bygden, ett landmärke och en orienteringspunkt i landskapet. Den är en symbol för trygghet, kontinuitet och förankring i tillvaron. Det lagliga skyddet omfattar kyrkobyggnadens exteriör och interiör, dess inventarier samt kyrkogården med dess byggnader och fasta anordningar. (Se även under flik 13, Lagar och förordningar)

II.3.2 Allmän bakgrund

De öländska kyrkorna har en betydligt högre andel ombyggda medeltidskyrkor än fastlandet. Dessa medeltida sockenkyrkor var i huvudsak uppförda på 1100-talet som enkla absidkyrkor, men byggdes ofta om under 1200-talets orostider och befästes. Under de följande seklernas krig kom kyrkorna ofta att användas som skydd för befolkningen. Krigen, som vid flera tillfällen drabbade ölänningarna och deras kyrkor hårt ända fram till 1700-talet, var en viktig orsak till att det gick långsamt med återuppbyggnad och att underhållet ofta fick stå tillbaka för återanskaffning av nödvändiga inventarier. Vid 1700-talets mitt var kyrkobeståndet i princip oförändrat sedan medeltiden och utgjordes av en brokig samling kombinerade kyrkor och sockenbefästningar vilka också användes som magasin. Att anpassa dessa trånga och dåligt underhållna byggnader för de växande församlingarnas behov var en svår uppgift.

Kyrkorna på Öland har formats av öns relativa fattigdom och isolering, vilket sannolikt har bidragit till att ge lokala självständiga och uppfinningsrika byggmästare utrymme att återanvända och ta tillvara så mycket som möjligt av de äldre kyrkorna. Denna sparsamhet har lett till att proportionsförhållandena vanligen är långt ifrån den klassiska harmoni som förordades av Överintendentensämbetet från 1700-talets mitt och ca 100 år framåt i tiden. Tornen är ofta kraftiga i förhållande till långhuset, lanterninerna något överdimensionerade, fönsterna på tornen gärna små, få och oregelbundet placerade. Närmast de nyklassicistiska idealen kommer de kyrkor på ön som nybyggdes på 1820-talet och framåt.

Från början till mitten av 1800-talet ledde de stabilare politiska och ekonomiska förhållandena tillsammans med en stadigt växande folkmängd till ökad kyrkobyggnadsverksamhet på Öland, liksom i landet i övrigt. På Öland kom dock om- och tillbyggnader att vara vanligare än nybyggnader. Genom en kunglig förordning 1759 hade byggandet av klockstaplar av trä förbjudits på det träfattiga Öland. De medeltida tornen påbyggdes därför med lanterniner i klassicistisk stil för att härbärgera kyrkklockorna.

II.3.3 Kyrkomiljön och kyrkan med fast inredning och inventarier

Likt många andra byar på södra Öland har Gårdby en traditionsenlig placering på den flacka östra landborgen, som sträcker sig mellan Egby i norr och Ottenby i söder. Gårdby är i grunden en typisk öländsk radby med anor från medeltiden. Strandvallarna ner mot Östersjön har odlats sedan urminnes tider. Radbyn sträcker sig norrut från Gårdby kyrka. Malmbebyggelsen ligger söder om kyrkan. Inåt land omgärdas byn av det öländska alvaret i sydväst och lövskogar och uppodlade marker i nordväst. Öster om byn breder strandvallarnas öppna odlingsmarker ut sig ner mot Östersjön. Trots sentida förändringar är känslan av den ursprungliga radbyn fortfarande intakt.

På kyrkogården i Gårdby står en runsten med kristna inskriptioner. Runstenen är från 1000-talet. Ragnhild Boström menar att det troligtvis fanns en träkyrka i Gårdby redan på den tiden. Under 1100-talet uppfördes en mer permanent stenkyrka med absid och kort kor invid ett mindre långhus. Boström beskriver hur kyrkan byggdes om under 1200-talets oroligheter. Ett kraftigt försvarstorn byggdes i väster. Samtidigt skall även en profan övervåning ha tillkommit över långhuset och koret. Dopfunten som idag står i kyrkorummet skall ha tillverkats under 1200-talet.

Gårdby gamla kyrka kom sedan att ändras och renoveras i omgångar under århundradenas lopp. Vid 1700-talets mitt ersattes stenvälven över långhus och kor med plana innertak av trä. Under 1700-talet ändrades också inredningen. Delar av denna inredning har bevarats och finns idag i Gårdby nya kyrka.

Öland har alltid varit en utpräglad jordbruksbygd. Gårdby är inget undantag. Under det sena 1800-talets stora befolkningsökning och framåtanda, kom den agrara byn att förändras. Med 1900-talets intåg kom de största förändringarna då järnvägen 1909 drogs genom Gårdby. En stationsbyggnad uppfördes i byns norra del. Så småningom växte villabebyggelse fram i anslutning till järnvägsstationen. Gårdby växte och blev med tiden något av en tätort. Byinvånarna var inte längre fullt ut beroende av jordbruket som inkomstkälla. I anslutning till järnvägen uppstod verksamheter som mejeri, motorkvarn, elektrisk firma samt smides- och mekanisk verkstad. Under perioden öppnades också lanthandel, diversehandel, café, hembageri och telefonstation.

Expansionen avtog dock med åren. Järnvägen lades ner 1961. Likt övriga riket avfolkades landsbygden allt mer. Jordbruket blev återigen den dominerande sysselsättningen – om än för färre personer än tidigare. Först med Ölandsbrons invigning på 1970-talet kom ett välbehövligt uppsving, med pendlingsmöjligheter, fritidshusbebyggelse och ökande turism.

Byarna Gårdby och Norra Sandby utgör tillsammans mellersta Ölands utpost i sydost. Byarna, som ligger bara fyra kilometer ifrån varandra, har mycket gemensamt och invånarna har samarbetat under århundradena. Den gemensamma prästgården är förlagd till Sandby allt sedan prästgården i Gårdby brändes ned av fienden år 1677. För 160 år sedan uppfördes en gemensam skolbyggnad, som ligger mitt emellan byarna. Under 1800-talet ökade landsbygdens folkmängd drastiskt. De medeltida bykyrkorna blev för små och ansågs dessutom omoderna och osunda. Prosten Dahlström, som var verksam i både Gårdby och Sandby, ville att församlingarna skulle sammanslås och att en ny, gemensam kyrka skulle uppföras. Församlingarna protesterade mot förslaget och fick gehör hos Kungl. Maj:t, som gav byarna tillstånd att återuppföra varsin ny och modern kyrka.

År 1840 påbörjades byggnationen i Gårdby. Den medeltida kyrkan revs. Ny grundläggning lades efter ritningar av Nils Isak Löfgren. På 1930-talet framkom, i korrespondens mellan Manne Hofrén (vid KLM) och Sigurd Curman (vid RAÄ), att den medeltida kyrkan kanske inte revs helt och hållet, utan att vissa murpartier bevarades i norra långhusväggen.

Kopplingar till Gårdby gamla kyrka:

- På kyrkogården finns en runsten som minner om tiden då Gårdby kristnades på 1000-talet.
- Återanvänt ekvirke från den medeltida kyrkan ingår i nuvarande torntakets konstruktion, samt som avvaxling i muröppningen mellan torn och långhusvind.
- Dopfunten från 1200-talet, tillverkad i gotländsk kalksten.
- Gravhällarna i portalomfattningarna minner om en tid då begravning ägde rum inne i den gamla kyrkan. Seden förbjöds under 1800-talet. Fram till och med 1700-talet låg även många liknande hällar på kyrkogårdarna.
- Kyrkklockorna från 1700-talet flyttades över till den nya kyrkan.
- Altaruppsatsen med tillhörande träskulptur tillverkades på 1700-talet för den gamla kyrkan, men restaurerades av byggmästare Isberg och sattes upp i den nya kyrkan. Det samma gäller predikstolen. På 1860-talet införskaffades ny altaruppsats och ny predikstol. Den gamla altaruppsatsen står idag som utsmyckning i korets södra del.
- Apostlabilderna som idag pryder korbänkarnas fronter satt ursprungligen som fyllningar i den gamla kyrkans läktarbröstning. De är samtida med den gamla altaruppsatsen och predikstolen.

Löfgren utförde alltså ett förslag till den nya kyrkans utformning. Ritningarna omarbetades därefter av Theodor Edberg vid Överintendentämbetet. Byggmästare Peter Isberg satte sedan planerna i verket. Gårdby nya kyrka uppfördes 1841 i nyklassicistisk stil. Långhusets höga, symmetriskt placerade fönster och tornet med sin åttakantiga lanternin är typiska stiluttryck. Som kontrast till den mörka medeltidskyrkan präglas den nya kyrkans interiör av öppenhet och ljus tack vare de stora fönstren och det höga, vitmålade tunnvalvet i trä som spänner över kyrkorummet. Bänkinredningen byggdes i slutna kvarter. Spegelfyllningarna i bänkdörrar och fronter har rena linjer i ett sobert, klassicistiskt utförande.

Orgeln och orgelläktaren var med i planeringen redan från början. Ritningarna utfördes av Theodor Edberg och kom att utföras av orgelbyggaren S. P. Petersson från Visby. Petersson vistades på Öland då orgelbygget färdigställdes år 1842. Orgeln kom sedan att omdisponeras dels under 1800-talets slut och sedan på 1940-talet. Idag är Gårdby kyrkas orgel den äldsta i bruk varande orgeln på Öland. Expertisen pekar ut den som orgelbyggare Peterssons största och mest intressanta verk.

Trots sentida förändringar är interiörens nyklassicistiska drag bevarade till våra dagar. På 1860-talet genomfördes en invändig renovering då bland annat ny altaruppsats med altartavla och altarrund tillkom. Altaruppsatsen ritades av Per Ulric Stenhammar och kopierar den som J. F. Åbom ritade för Köpings kyrka. Altartavlan, *Nattvardens instiftande*, målades 1859 av Sven Gustaf Lindblom från Kalmar. Motivet har altartavlan i Växjö domkyrka som förlaga. Samtidigt installerades även ny predikstol, vilken byggdes efter ritningar av Ludvig Hawerman.

På 1930-talet genomfördes nästa stora renovering som kom att bidra till kyrkans nuvarande utseende. Renoveringen utfördes efter arkitekt Malte Erichs anvisningar. Det fullständiga restaureringsprogrammet upprättades av Bröderna Olsson i Färjestaden. Arkitekt Sven Rosman i Kalmar stod för en omgestaltning av interiören. Bänkinredningen målades om i ny, ljus färgton. Kyrkans gamla altaruppsats och predikstolskorg restaurerades och monterades ihop, för att sedan ställas upp mot koret södra vägg.

1930-talets renovering innebar också modernisering och ökad komfort för församlingen. Uppvärmningen och värmeisoleringen förbättrades. Innerbågar sattes i fönstren och vindfång byggdes i södra entrén. Nytt golv – det vi ser idag – lades i koret och i sakristian. Samtidigt gjordes takomläggning från understruket tegeltak till tegeltak på brädsvall och spån på långhus och sakristia.

År 1957 återinvigdes kyrkan efter en omfattande renovering, projekterad av arkitekt Ärland Noreen. Hela kyrkan målades om utvändigt. Sakristian fick ingång utifrån genom en kopparklädd dörr. Bänkinredningen ändrades. Gångar togs upp utmed långväggarna och de bakersta bänkraderna togs bort. Bänkarna under läktartrapporna togs bort och fronterna med målade apostlabilder från den gamla kyrkan flyttades till korbänkarna. När bänkarna demonterades upptäcktes att brädgolvet var i så dåligt skick att man var tvungen att lägga nytt i hela långhuset. Kyrkan har haft el sedan slutet av 40-talet och vid renoveringen 1956-57 installerades elektrisk uppvärmning med bänkvärmare och väggradiatorer. Samtidigt utökades antalet ljuspunkter i kyrkorummet. Ljuskronorna elektrifierades och lampetter för elektriskt ljus sattes upp på väggarna.

Kaminen som stod mitt i norra bänkkvarteret togs bort. Det norra bänkkvarteret öppnades upp och mitt emot södra korsarmen lät man inrätta ett s.k. dopkor med ett litet dopaltare och en värdig plats för den medeltida dopfunten. Förändringar gjordes även i koret där altarrundens grind stängdes. Altarrunden flyttades istället ut från väggen så att ingångar vid östra korväggen tillskapades. Såväl kyrkorummet som sakristian målades om och inredningen gavs ny färgsättning, efter anvisningar av konservator Sven Wahlgren i Kalmar.

Den senaste stora renoveringen genomfördes mellan åren 1985 och 1989. Arbetena, som innefattade både ut- och invändiga åtgärder, projekterades av arkitekt Anders Westerlund vid Arkitektkontoret Eriksson & Westerlund AB. Arbetena påbörjades 1985 genom att långhusets och sakristians tegeltak lades om. Koppartaket på tornet och lanterninen lades om vintern 1987-88. Samtidigt byttes lanterninens plåtfasader mot den träpanel vi ser idag.

Invändigt innebar renoveringen 1989 ommålning och ny färgsättning av hela inredningen i såväl långhus som sakristia och vapenhus. Samtidigt inrättades samtalsrum i söder under läktaren och kapprum, handikapptolett och vastvätt i norr, varpå vatten och avlopp drogs in i kyrkan. Man passade också på att byta ut samtliga elektriska installationer.

Sammanfattningsvis:

- Kyrkans byggnadshistorik visar hur olika generationer har satt prägel främst på kyrkorummet vid de renoveringar som har genomförts med jämna mellanrum. Gårdby kyrka är idag en högst funktionell kyrka som dessutom är i gott skick.
- Gårdby kyrka är en god representant för Ölands nyklassicistiska kyrkor och är till sin helhet oförändrad sedan uppförandet år 1841. Exteriören präglas av sitt sammanhållna uttryck med vitkalkade väggar och rött taktegel. Långhusets höga, symmetriskt placerade fönster och tornets smäckra byggnadskropp med det flacka torntaket och den åttakantiga lanterninen är signifikanta för det klassicistiska stilidealet.
- Den luftiga interiören med det höga, ljusa tunnvalvet över kyrkorummet, genomflödas av ljus från de stora fönstren. Inredningen är återhållsamt utformad, vilket syns i bänkinredningens formspråk med rena, klassicistiska linjer och ljusa färgsättning. Detta skapar helhetsverkan i interiören och ett samspel mellan kyrkorummets olika delar – bänkinredning, altarpopsats, predikstol, läktare och orgel.
- Interiörens klassicistiska grunddrag är bevarande från uppförandet 1841. Vid renoveringen på 1860-talet tillverkades och installerades en ny altarpopsats och ny predikstol, vilka starkt bidrar till upplevelsen av interiören.
- Historiska spår bakåt i tiden genom detaljer och inventarier som är bevarande från Gårdby gamla kyrka. Detta gäller bland annat kyrkans medeltida dopfont som restaurerades och återfördes till kyrkorummet år 1939. De gravhällsfragment som ingår i portalomfattningarna kring södra och västra entréerna bidrar också med en historisk dimension till kyrkobyggnaden.
- Orgeln tillverkades 1842 av den kände orgelbyggaren S. P. Petersson i Visby och var redan från början med i planeringen för Gårdby nya kyrka. Orgeln är idag Ölands äldsta i bruk varande orgel och är enligt expertisen ett av Peterssons största och mest intressanta verk.
- I Gårdby finns inredningsdetaljer från 1700-talet som flyttades över från den gamla kyrkan för att pryda församlingens nya kyrkorum. Detta gäller altarpopsatsen, predikstolskorgen och apostlabilderna från den gamla kyrkans läktarbröstning. Dessa inventarier utgör idag spännande länkar till Gårdby gamla kyrka.

II.4 KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING (inom parentes använda förkortningar)

Arkivalier

Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet (ATA)

Kalmar läns museums topografiska arkiv (KLM)

Lantmäteriet (LM)

Litteratur

Axelsson, Roger *et al.* (1996) *Det medeltida Sverige – Öland*. Riksantikvarieämbetet: Stockholm.

Cintihio, Erik *et al.* red. (1993) *Kyrkobyggnader 1760-1860*. Del 2, Småland och Öland. Sveriges Kyrkor: Stockholm. (SvK)

Billow, Anders (1926) *Ölands kyrkor förr och nu*. Kalmar tryckeri AB: Kalmar.

Boström, Ragnhild. I: *Det medeltida Sverige – Öland*. Riksantikvarieämbetet: Stockholm. (BR)

Boström, Ragnhild (1993) ”De öländska kyrkorna – en översikt” I: *Kyrkobyggnader 1760-1860*. Del 2, Småland och Öland. Sveriges Kyrkor: Stockholm. (BR)

En bok om Sandby-Gårdby. (1972) Sandby-Gårdby hembygdsförening: Sandby-Gårdby.

Erixon, Sigurd (red) (1959) *Sveriges Bebyggelse – Landsbygden, del IV*. Bokförlaget Hermes AB: Uddevalla.

Ohlsson, Alf () *Kyrkogrlarna*. Särtryck ur *En bok om Sandby-Gårdby*. s. 131-143.

Sjöström, Ingrid (1993) ”Kyrkorna från perioden 1760-1860 –en sammanfattande översikt” I: *Kyrkobyggnader 1760-1860*. Del 2, Småland och Öland. Sveriges Kyrkor: Stockholm.

Ullén Marian (1993) ”Stiftsindelningen och kyrkobyggandet i Växjö stift 1760-1860” I: *Kyrkobyggnader 1760-1860*. Del 2, Småland och Öland. Sveriges Kyrkor: Stockholm.

Ullén, Mariam, red. (2003) *Öland, landskapets kyrkor*. Riksantikvarieämbetet: Stockholm.

Muntliga uppgifter

Kjell Johansson, kyrkvaktmästare

Stefan West, kyrkvaktmästare

Johnny Johansson, målare